The Gleaner

Vol 21 (1997)

In Memoriam of Leandros Vranousis

Ηπειρώτες έμποροι στην Ιταλία κατά το 18ο αιώνα (Νέα αρχειακά στοιχεία)

Ελένη Γιαννακοπούλου

doi: [10.12681/er.209](https://doi.org/10.12681/er.209)

To cite this article:

Γιαννακοπούλου Ε. (1997). Ηπειρώτες έμποροι στην Ιταλία κατά το 18ο αιώνα (Νέα αρχειακά στοιχεία). *The Gleaner*, 21, 143–175. <https://doi.org/10.12681/er.209>

ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ ΕΜΠΟΡΟΙ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 18ο ΑΙΩΝΑ (Νέα ἀρχειακὰ στοιχεῖα)

ΟΙ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ καὶ πρακτικὰς τῶν Ἑπειρωτῶν (1700-1821) συνιστοῦν πολυσύνθετο φαινόμενο, ποὺ μέχρι σήμερα ἔχει ἀποσπασματικὰ ἐρευνηθεῖ. Ἀπὸ τὰ ὁδοιπορικὰ τῶν περιηγητῶν,¹ τίς μέχρι τώρα ἐκδεδομένες πηγές² καὶ τίς ἐπὶ μέρους ἐρευνητικὰς ἐργασίες³ μπορεῖ νὰ σκιαγραφῇσει κανεὶς τὴ γεωγραφία τοῦ ἡπειρωτικοῦ

1. F. C. H. L. Pouqueville, *Voyage en Morée, à Constantinople, en Albanie... pendant les années 1788, 1799, 1800, 1801*, Paris 1805, τ. 3, σ. 42, 182. Xavier Scrofani, *Voyage en Grèce, fait en 1794 et 1795*, traduit de l'Italien par J. P. C. Bravillain, Paris-Strasbourg 1801, τ. 2, σ. 19 κ.έ. André Grasset Saint-Sauveur, *Voyage historique, littéraire et pittoresque dans les îles et possessions ci-devant vénitiennes du Levant*, Paris 1810, τ. 2, σ. 249-292. J. P. Bellaire, *Précis des opérations générales de la Division française du Levant*, Paris 1805, σ. 135-146, 191-215, 394-428, 471-479. J. C. Hobhouse, *A journey through Albania and other provinces of Turkey in Europe and Asia during the years 1809 and 1810*, London 1813, σ. 71-73. H. Holland, *Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia... during the years 1812 and 1813*, London 1815, σ. 148-150. Th.-Sm. Hughes, *Travels in Sicily, Greece and Albania*, London 1830, τ. 1, σ. 378-492. W. Martin Leake, *Travels in Northern Greece*, τ. I, σ. 4-416, τ. IV, σ. 45-257, 546-551.

2. Κ. Μέρτζιου, «Ἡ Ἄρτα εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας», *Σκουφᾶς* 1 (1955-1958) 1-8, 153-160, 238-247, 268-275, 308-314, 364-366, 397-401, 2 (1958-1962) 12-16, 47-50, 90-93, 123-127, 207-210, 265-268, 322-325, 3 (1962-1967) 25-28, 79-83, 141-145, 201-204, 250-252, 295-298, 340-343, 413-417, 4 (1968-1975) 217-223, 388-402, 484-487. Τοῦ ἴδιου, «Τὸ ἐν Βενετίᾳ Ἑπειρωτικὸν Ἀρχεῖον», *HX* 11 (1936) 1-352 (ὁλόκληρος ὁ τόμος). Τοῦ ἴδιου, «Μικρὸς Ἑλληνομνημῶν», *HX* 8 (1959) 295-307. Σ. Κουγέα, «Τὸ ἡπειρωτικὸν ἀρχεῖον Ἰωάννου Σπαύρου», *HX* 14 (1939) 1-349 (ὁλόκληρος ὁ τόμος). Σ. Μάξιμου, *Ἡ αἰγὴ τοῦ ἐλληνικοῦ καπιταλισμοῦ, Τουρκοκρατία (1685-1789)*, Ἀθήνα (ἔκδ. 3η) 1973. Σ. Βόρειου (Σ. Μάξιμου), *Τὸ ἐλληνικὸ ἐμπορικὸ ναυτικὸ κατὰ τὸ XVIII αἰῶνα*, Ἀθήνα 1940.

3. Γ. Σιορόνα, *Τὸ γαλλικὸ προξενεῖο τῆς Ἀρτας (1702-1780)* (διδ. διατριβή), Ἰωάννινα 1981, σ. 275-289. Γ. Παπαγεωργίου, *Οἱ συντεχνίαι στὰ Γιάννενα κατὰ τὸν 19ο καὶ τίς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα* (ἀρχὲς τοῦ 19οῦ ὡς τὸ 1912) (διδ. διατριβή),

ἐμπορίου, πού μὲ ἐπικέντρο τὰ Γιάννενα ἐξακτινώνεται στὰ μεγαλύτερα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης: Λιψία, Βιέννη, Μόσχα, Βουδαπέστη, Τεργέστη, Βενετία.

Ἡ παρούσα ἀνακοίνωση ἔχει ὡς στόχο νὰ παρουσιάσει μερικές ὕψεις ἐμπορικῶν δραστηριοτήτων Ἑπαιρωτῶν στὴν Ἰταλία σὲ περιοχές μακριὰν τῆς σκιᾶς τῆς Βενετίας. Στήρίζεται σὲ ἀνέκδοτο ἀρχεῖακὸ ὕλικο πὺ προέρχεται: (1) ἀπὸ τὰ Ἑθνικὰ Ἀρχεῖα τῆς Γαλλίας (σειρά: Affaires Etrangères, B1 CCC)⁴ ἀλληλογραφία τῶν Γάλλων προξένων πὺ ἐδρεύουν στὸ Λιβόρνο καὶ τὴ Γένοβα μὲ τίς γαλλικὲς ἀρχές, (2) ἀπὸ τὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τῆς Νεάπολης, σειρά Affari Esteri.⁵ Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀνέκδοτα στοιχεῖα τῶν παραπάνω σειρῶν διασταυρώνονται ἀπὸ ἐκδεδομένες ἀρχεῖακές πηγές (βενετικὰ ἀρχεῖα, ἀρχεῖο Ἰωάννου Σταύρου, ἀρχεῖο Γ. Δουρούτη, γαλλικὰ ἀρχεῖα).⁶

Τὸ ἐν λόγῳ ἀρχεῖακὸ ὕλικο μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐπισημάνουμε μερικοὺς ἄγνωστους ἐμπορικοὺς οἴκους Ἑπαιρωτῶν στὴν Ἰταλία καὶ νὰ ἱχνηλατήσουμε τὴν ὀργάνωση καὶ τὴ δυναμικὴ τους. Συγκεκριμένα πρόκειται γιὰ δραστηριότητες ἐμπόρων πὺ διαμένουν στὸ Λιβόρνο, τὸν Κάδικα (Cadix), τὴν Μπαρλέττα (Πούγια) ἢ μετακινῶνται μέσω αὐτῶν τῶν πό-

⁴ Ἰωάννινα 1982, σ. 24-74. Τοῦ ἴδιου, «Τὰ “πιστοποιητικὰ προέλευσης ἐμπορευμάτων”, ὡς πηγὴ τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας τοῦ Πασαλικίου Ἰωαννίνων (1811-1814)», *Δωδώνη* 14 (1985) 151-174. Τοῦ ἴδιου, «Μαρτυρίες γιὰ τίς δραστηριότητες Καλαρρυτιῶν ἐμπόρων (τέλη 18ου αἰ. - 1821). Μὲ βάση τὸ Ἀρχεῖο Γ. Δουρούτη», *HX* 30 (1992) 171-189. Ἑλ. Γιαννακοπούλου, *Γαλλοελληνικὴ ἐκμετάλλευση δασῶν, ἓνα ἐμπόριο μὲ προεκτάσεις* (διδ. διατριβή), Ἀθήνα (ἐκδ. β', Σαρ. Κληρδ. ἀρ. 56) 1987. Τῆς ἴδιας, *La région de la Grèce de l'Ouest aux XVe et XVIe siècles*, Paris (DEA présenté à l'Université Paris I Sorbonne 1983). Τῆς ἴδιας, «Ὁψεις τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς στὴν Ἑπείρο στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνα: Ἕνα γαλλικὸ ὑπόμνημα», *HX* 28 (1986-1987) 50-70. Τῆς ἴδιας, «Ἡ Ἄρτα ἐπικέντρο τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ξένων κατὰ τὸ 15ο καὶ 16ο αἶώνα» (ἀνακοίνωση στὸ Διεθνὲς Συμπόσιο «Μάξιμος Γραικός, ὁ Φωτιστὴς τῶν Ρώσων», Ἄρτα, Ὀκτ. 1988), *Μνημοσύνη* 12 (1991-1993) 307-325. Βλ. καὶ τοὺς συλλογικοὺς τόμους *Ἑπείρος, Κοινωνία, Οἰκονομία 15ος-20ός αἰ.* (Διεθνὲς Συνέδριο, Γιάννενα 4-7 Σεπτεμβρίου 1983), Γιάννινα 1987 καὶ *Ἱστορία τῆς Πρέβεζας* (Διεθνὲς ἐπιστημονικὸ Συμπόσιο, Πρέβεζα 22-24 Σεπτεμβρίου 1989), Πρέβεζα 1993.

4. A(rchives) du M(inistère) des A(ffaires) E(trangères) de F(rance) A(rchives) D(iplomatiques). Correspondance C(onsulaire) et C(ommerciale), τ. 91, Gênes (1793-1795).

5. A(rchivio) di S(tato) di N(apolì), σειρά Affari Esteri, τ. 2678 καὶ 2679.

6. Σ. Κουγέα, «Τὸ Ἀρχεῖον Σταύρου», *HX* 14 (1939) 10 καὶ 146-191. Παπαγεωργίου, «Μαρτυρίες γιὰ τίς δραστηριότητες Καλαρρυτιῶν (ἀρχ. Δουρούτη)», *δ.π.*, σ. 171-189.

λεων, καθὼς καὶ ἄλλων ἐγκατεστημένων στὴ Νεάπολη τὴν ἴδια ἐποχὴ.

Οἱ ἄξονες τῆς μελέτης ὑπαγορεύονται ἀπὸ τὰ δεδομένα τῶν πηγῶν. Ἐρευνῶνται ἀρχικὰ οἱ ἐμπορικὲς δραστηριότητες τῶν Ἑπειρωτῶν στὴ Νεάπολη, τῶν ὁποίων ἡ παρουσία προηγεῖται καὶ χρονολογικὰ (1715 καὶ ἐξῆς), καὶ ἐπακολουθεῖ ἡ παρουσίαση τῶν στοιχείων γιὰ τὶς ἄλλες ἐμπορικὲς ομάδες στὴν Μπαρλέττα (Πούγια), τὸ Λιβόρνο καὶ τὸν Κάδικα τῆς Ἰσπανίας (β' μισό τοῦ 18ου αἰώνα). Μέσω τοῦ ἐλλιποῦς καὶ ἀποσπασματικοῦ αὐτοῦ ὕλικου φαίνεται δυνατὴ κάποια ἀπόπειρα γιὰ θεώρηση τῶν *realia* σὲ δεύτερο ἐπίπεδο.

1. Ἑπειρωτὲς ἔμποροι στὴ Νεάπολη

Ἡ ἐλληνικὴ παροικία τῆς Νεαπόλεως (15ος-19ος αἰ.) —θέμα ποῦ ἐπανειλημμένα ἔχει ἀπασχολήσει τὴν ἔρευνα⁷— συγκροτεῖται κατὰ τὸ 15ο αἰώνα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Ἀλφόνσος τῆς Ἀραγωνίας προστάτευε, ὡς γνωστό, τὰ ἐλληνικὰ γράμματα καὶ εἶχε προσκαλέσει στὴν αὐλὴ του τὸν Κ. Λάσκαρη. Ἡ Νεάπολη δέχεται κατὰ τὸ 16ο αἰώνα Ἑλληνες ἐποίκους ἀπὸ τὴ Μεθώνη, Κορώνη καὶ Πάτρα, ὅπως μαρτυρεῖ τὸ παλαιὸ καταστατικὸ τῆς ἀδελφότητος τῶν Ἑλλήνων (1581), ἐνῶ μαζικὸς ἐποικισμὸς Μανιατῶν μαρτυρεῖται τὸ 17ο αἰώνα. Στους κόλπους τῆς παροικίας συγκαταλέγονται ἔμποροι καὶ ναυτικοί, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, ποῦ χάρη στίς ἐπιχορηγήσεις τοῦ Καρόλου Ε' ἐπιδίδονται στὰ γράμματα καὶ τὶς τέχνες καὶ ἀνέρχονται στίς τάξεις τῆς στρατιωτικῆς καὶ πνευματικῆς ἱεραρχίας. Μέσω τῆς παροικίας διευκολύνονται οἱ μετακινήσεις ἐμπόρων, ναυτικῶν, στρατιωτῶν πρὸς τὸ Παλέρμο καὶ τὴ Μεσσήνη.⁸

7. D. Ambrasi, «In margine all'immigrazione greca nell'Italia meridionale nei secoli XV e XVI. La comunità greca a Napoli e la sua chiesa», *Asprenas* 8 (1961) 156-185. I. K. Hassiotis, «La comunità greca di Napoli e i moti insurrezionali nella penisola balcanica meridionale durante la seconda metà del XVI secolo», *Balkan Studies* 10 (1969) 279-288. Τοῦ ἴδιου, «Sull'organizzazione, incorporazione sociale e ideologica dei Greci a Napoli (dal XV alla metà del XIX secolo)», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* (1981) 441-452. Const. Nicas, «La chiesa e confraternità dei SS Pietro e Paolo dei Greci di Napoli» (XVI Internationaler Byzantinistenkongress), *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 32/6 (Wien 1982) 43-50. V. Giura, «La Comunità greca di Napoli (1534-1861)», *Klio* 17 (1982) 524-560, ὅπου καὶ πλουσιότερη σχετικὴ βιβλιογραφία.

8. I. K. Hassiotis, «Sull'organizzazione delli Greci a Napoli», *ἔ.π.*, σ. 412-425. Nikas, «La chiesa e confraternità, ... dei Greci di Napoli», *ἔ.π.*, σ. 43-47.

Ἡ ἰσπανικὴ παρουσία στὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο, ἰδιαίτερα αἰσθητὴ μὲ τις ναυτικὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ σικελικοῦ καὶ τοῦ ναπολιτάνικου στόλου στὸ Αἰγαῖο καὶ τὸ Κρητικὸ πέλαγος κατὰ τοὺς πολέμους τῆς Sacra Lege, ἀπειλοῦσε τὴν πολιτικὴ ὕφεσης ἔναντι τῶν Ὀθωμανῶν ποὺ ἀκολουθοῦσε ἡ Βενετία. Πολέμιοι αὐτῆς τῆς πολιτικῆς δὲν ἦταν μόνο οἱ Ἴσπανοί, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες, τόσο τῶν τουρκοκρατούμενων, ὅσο καὶ τῶν βενετοκρατούμενων περιοχῶν.⁹ Ἡ λαϊκὴ πίστη καὶ οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς (Ἀρσένιος Μονεμβασίας (1464-1535), Μάρουλος Ταρχανιώτης, Ἰωάννης Ἀτζαγιώλης) ἤθελαν τὸν Κάρολο Ε' ὄργανο τῆς θεϊκῆς βούλησης γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση, ὅπως ἀργότερα τὸν Μέγα Πέτρο καὶ τὴν Αἰκατερίνη Β'. Ἡ ἴδια πίστη στὴ νικηφόρα συνδρομὴ τῶν ἰσπανικῶν ὅπλων εἶναι ἐκδηλη στὶς ἐξεγέρσεις τῶν Χειμαρριωτῶν ἐπὶ Φιλίππου Β'¹⁰ (1556-1598).

Ἡ Χειμάρρα καὶ ἡ περιοχὴ τῆς γίνονται ὀρμητήριοι στὶς ἀποστολὰς Ἰσπανῶν παρατηρητῶν καὶ κατασκοπῶν (Trompetti, Saeta (1566)), ἐνῶ ὁ Πέτρος Λάντζας μετὰ τὴ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου ὑπηρετεῖ συστηματικὰ τὴν ἰσπανικὴ διείσδυση στὴν Ἥπειρο. Πληθυσμοὶ φυγαδεύονται πρὸς τὴ Νεάπολη, κυρίως ομάδες Βορειοηπειρωτῶν¹¹ μετὰ ἀπὸ ἀποτυχήμενες ἐξεγέρσεις (ὅπως αὐτὴ τοῦ 1574 μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν πρόκριτο Ἀργυροκάστρου Ματθαῖο Παπαγιάννη καὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀχρίδας Ἰωακείμ).¹²

1. Κ. Χασιώτη, «Ἕλληνικοὶ ἐποικισμοὶ στὸ βασίλειο τῆς Νεαπόλεως κατὰ τὸ 17ο αἶωνα», *Ἑλληνικά* 22 (1969) 116-146.

9. Ι. Κ. Χασιώτη, *Σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Ἰσπανῶν, στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 21-22. Τοῦ ἴδιου, «Ἡ Κρήτη καὶ οἱ Ἴσπανοί», *Γ' Διεθνὲς Κρητολογικὸ Συνέδριο* (ἐν Ρεθύμνῳ 18-23 Σεπτεμβρίου 1971), Ἀθήνα 1974, τ. 2, σ. 344-347. Τοῦ ἴδιου, «Ἡ Πελοπόννησος στὸ πλαίσιο τῆς μεσογειακῆς πολιτικῆς τοῦ Καρόλου Ε'», *Β' Διεθνὲς Συνέδριο Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν*, Πάτρα (3-8 Ἰουνίου 1980). (Δὲν ἔχει συμπεριληφθεῖ στὰ Πρακτικά.)

10. Ι. Κ. Hassiotis, «La comunità greca di Napoli...», *δ.π.*, σ. 281-287. Ἀπ. Βακαλοπούλου, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ*, τ. 3: *Τουρκοκρατία, 1453-1669*, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 264-267.

11. J. Floristàn, «Contactos de la Chimara con el reino de Napoles (s. XVI - com. XVII)», *HX* 30 (1992) 101-147, ὅπου καὶ γιὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Πέτρο Λάντζα (1576), ποὺ εἶχε ὡς στόχο τὸ γαρέμισμα τοῦ τείχους στὸ Σοποτό. Ἰδιαίτερα γιὰ τὸν Πέτρο Λάντζα βλ. Μ. Θ. Λάσκαρι, «Ὁ Κερκυραῖος Πέτρος Λάντζας», *Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἥπειρον εἰς μνήμην Χρίστου Σούλη*, Ἀθήνα 1956, σ. 103-118. Κ. Μέρτζιου, «Μία ἄγνωστος περιπέτεια τῆς Πάργας καὶ ὁ Κερκυραῖος Πέτρος Λάντζας», *ΗΕ* 9 (1960) 889-899.

12. Ι. Κ. Χασιώτη, «Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Ἰωακείμ καὶ οἱ συνομοτικὲς κινήσεις στὴ Βόρειο Ἥπειρο (1572-1576)», *Μακεδονικά* 6 (1965) 237-246.

Ἡ ἑλληνικὴ παροικία τῆς Νεαπόλεως, παρὰ τὶς δυσχέρειες ποὺ ἀντιμετώπισε ἀπὸ τοὺς καθολικοὺς κατὰ τὸ 17ο αἰῶνα, βρίσκεται στὴν τροχιά τῆς δημογραφικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀνθῆσης κατὰ τὸ 18ο αἰῶνα.¹³ Ἀς σημειωθεῖ ὅτι καὶ τὸ Βασίλειο τῶν δύο Σικελιῶν τὸν ἴδιο αἰῶνα τόσο κατὰ τὴν περίοδο τῶν Αὐστριακῶν (1719-1734), ὅσο καὶ ὑπὸ τοὺς Βουρβόνους ἀνασυγκροτεῖται πολιτικοοικονομικά¹⁴ μὲ συνέπεια τὴν ἐνθάρρυνση ἐμπόρων καὶ μεταναστῶν. Συγκεκριμένα:

Ὁ Ἰφάντης Κάρολος τῆς Νεαπόλεως ἐφαρμόζει πολιτικὴ προσέλευσης πληθυσμῶν (μείωση φόρων, φιλοδωρήματα), ἐγγυᾶται τὴν προστασία ἀπὸ τοὺς πειρατὲς μὲ μεσολάβηση τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε' τῆς Ἰσπανίας καὶ προσπαθεῖ ν' ἀναδείξει τὴ Μεσσήνα σὲ ἐλεύθερο λιμάνι (1726). Παράλληλα ἐφαρμόζει προστατευτικὴ πολιτικὴ γιὰ τοὺς ἐτεροδόξους,¹⁵ ποὺ συστοιχεῖ μὲ τὰ γενικότερα μέτρα τῶν Ἀψβούργων (τοῦ Καρόλου ζ', 1711-1740) γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς θρησκείας —πρόκειται γιὰ

13. Γιὰ τοὺς ὅρους ποὺ ἐπέβαλε ἡ καθολικὴ ἐκκλησία στοὺς ἱερεῖς τῶν ὀρθοδόξων καὶ τὶς ἐπιπτώσεις τῶν περιορισμῶν στὸ ἐποικιστικὸ ρεῦμα βλ. Χασιώτη, «Ἑλληνικοὶ ἐποικισμοὶ στὸ Βασίλειο τῆς Νεαπόλεως», ὁ.π., σ. 141-145. Τοῦ ἴδιου, «Sull'organizzazione dei Greci a Napoli», ὁ.π., σ. 421-427. Βλ. καὶ παλαιότερα τὶς προσπάθειες τῶν καθολικῶν γιὰ τὴν ἀφομοίωση τῶν ὀρθοδόξων καὶ τὴν ἀντίσταση τῶν τελευταίων, Ζαχ. Τσιρπανλῆ, «Ἡ ἐκλογὴ μητροπολίτη Ἰταλίας ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνες τῆς Ἀγκῶνας (1543, 1548)», *Δωδώνη* 2 (1973) 68-76. Τοῦ ἴδιου, *Ἑλληνικὲς παροικίες καὶ ἐκκλησίες στὴν περιοχή τοῦ Ὀτραντο (16ος αἰ.)*. *Μαρτυρίες καὶ προβλήματα*, Πάτρα 1992, σ. 12-13, 36-45, 54-57. Γιὰ τὴ μαζικὴ μετακίνηση Ἑλλήνων στὸ Βασίλειο τῆς Νεαπόλεως κατὰ τὸ 18ο αἰῶνα, κυρίως μετὰ τὸ 1737, Κ. Νίκα, «Οἱ Ἑπτανήσιοι στὴ Νεάπολη κατὰ τὸ 18ο καὶ 19ο αἰῶνα καὶ ὁ Κεφαλλονίτης Δημ. Χωραφῆς», *Ἱταλοελληνικά* (Rivista di cultura greco-moderna. Napoli Istituto Universitario Orientale) 3 (1990) 99-104.

14. R. Martini, «Le condizioni economiche di Messina durante il governo di Carlo VI d'Austria 1719-1734», *Archivio Storico Siciliano* 29 (1904) 1-33. Ἐμπεριστατωμένη μελέτη γιὰ τὸ Βασίλειο τῆς Νεαπόλεως ὑπὸ τοὺς Αὐστριακοὺς: A. di Vittorio, *Gli Austriaci e il Regno di Napoli 1707-1734. Ideologica e politica di sviluppo*. Napoli 1973· στίς σ. 225-326 γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη. Γιὰ τὴν περίοδο τῶν Βουρβόνων βλ. A. M. Schipa, *Il Regno di Napoli al tempo di Carlo di Borbone*, Milano-Roma 1923, τ. 1, σ. 137-292, τ. 2, σ. 2-239 καὶ τοῦ ἴδιου, *Il Regno di Napoli sotto i Borboni*, Napoli 1900. P. Colletta, *Storia del reame di Napoli da 1754 al 1825*. Γιὰ τὶς μεταρρυθμίσεις βλ. R. Ajello, *Il problema della riforma giudiziaria e legislativa nel Regno di Napoli durante la prima metà del secolo XVIII*, Napoli 1968.

15. Di Vittorio, *Gli Austriaci e il Regno di Napoli*, ὁ.π., σ. 310-312. Martini, «Le condizioni economiche», ὁ.π., σ. 6-22.

τὰ διατάγματα τῶν ἐτῶν 1719, 1725 καὶ 1731¹⁶— στὴν Αὐστροουγγαρία.

Μετὰ τὸ 1734 ποὺ ἐδραιώνεται ἡ κυριαρχία τῶν Βουρβόνων, καὶ κυρίως ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Καρόλου τῶν Βουρβόνων (Carlo Borbone), παρέχονται ἐπίσης διευκολύνσεις καὶ κίνητρα γιὰ μετακινήσεις καὶ μετοικήσεις ἐμπόρων στὸ Βασίλειο τῆς Νεαπόλεως.¹⁷ Ἐπιπρόσθετα οἱ ἐμπορικὲς ἀνταλλαγὲς ἀνάμεσα στὸ Βασίλειο τῆς Νεαπόλεως καὶ στὰ λιμάνια τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας¹⁸ ἐνθαρρύνονται γιὰ τοὺς παρακάτω λόγους:

- Δημιουργεῖται δίκτυο προξενείων τοῦ Βασιλείου τῶν Δύο Σικελιῶν στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία.¹⁹
- Διαμορφώνεται νέο τιμολόγιο τελωνειακῶν καὶ ἄλλων φόρων εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων ἐμπορευμάτων.
- Ἰδρύεται τὸ Supremo Magistrato di Commercio.
- Ὑστερα ἀπὸ διαπραγματεύσεις προβλέπονται εἰδικὲς ρυθμίσεις γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἐμπορικῶν ἄρθρων τῆς συνθήκης τοῦ Passarowitz.
- Ἐκτελοῦνται λιμενικὰ ἔργα καὶ διαμορφώνονται ἀποθηκὲς μεγάλης χωρητικότητος ὅχι μόνον στὴ Νεάπολη καὶ στὴ Μεσσήνα, ἀλλὰ καὶ στὶς ἀκτὲς τῆς Barletta (Πούγιας) καὶ εὐρύτερα στὴν ἐπαρχία τοῦ Bari.
- Συνάπτεται συμφωνία εἰρήνης καὶ φιλίας μεταξὺ Νεαπόλεως καὶ Τριπόλεως τῆς Βαρβαριᾶς (1741).²⁰

16. J. Lowenthal, *Geschichte der Stadt Triest*, Triest 1857, τ. 1, σ. 235-237, ὅπου τὸ κείμενο τοῦ διατάγματος τῆς 19ης Δεκ. 1725. Τοῦτο ἐπικύρωνε καὶ διηγύρνε τις ἐλευθερίες πρὸς τοὺς ξένους ἐμπόρους, ποὺ εἶχαν ἐκχωρηθεῖ μὲ τὸ διάταγμα τοῦ 1719. Γιὰ τὰ προνόμια πρὸς τοὺς ἐμπορευομένους καὶ τὴ σχετικὴ πολιτικὴ τοῦ Καρόλου Ζ' τῆς Αὐστρίας βλ. "Ὀλγας Κατσιαρδῆ-Hering, *Ἡ ἑλληνικὴ παροικία τῆς Τεργέστης (1750-1830)*, Ἀθήνα 1986, τ. 1, σ. 7-15, 24-26, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Βλ. καὶ Ζαχ. Τσιρπανλῆ, «Ἡ Σοσιετὰ τῶν Γραικῶν στὴν Αὐτοκρατορία τῶν Ἀψβούργων», *Δωδώνη* 3 (1974) 153-170.

17. A. M. Schipa, «Il regno di Napoli...», *ῥ.π.*, σ. 91-110. Antonio di Vittorio, *Il commercio tra Levante ottomano e Napoli nel secolo XVIII*, Napoli χ.χ., σ. 614.

18. F. Barbagallo, «Discussioni e progetti sul commercio tra Napoli e Constantinopoli nel 1700», *Rivista Storica Italiana* 2 (1971) 267-296.

19. Γιὰ τὸ δίκτυο τῶν προξενείων τοῦ Βασιλείου τῶν Δύο Σικελιῶν στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία καὶ τὸ ἐμπόριο τῶν Ναπολιτάνων ἐτοιμάζουμε εἰδικὴ μελέτη.

20. A. di Vittorio, *Il commercio tra Levante*, σ. 12 καὶ 47. A. M. Schipa, *Il regno di Napoli*, τ. 1, σ. 220-227, τ. 2, σ. 91-136. Εἰδικὰ γιὰ τὴ συμφωνία μὲ τὴν Τρίπολη τῆς Μπαρπαριᾶς: T. Filesi, «Uno interessante capitolo delle relazioni tra Napoli e Tripoli 1739-1747», *Clio* 2 (1971) 220-227.

—Ἡ Ἱδρυση ἐπίσης ἀπὸ τὸν ἴδιο βασιλιά τοῦ Real Reggimento Macedone,²¹ ποὺ διέσωζε ἀνανεωμένο τὸ θεσμὸ τῶν Stradioti στὴν ὑπηρεσία τῶν Βενετῶν καὶ Ἰσπανῶν, δημιουργοῦσε προϋποθέσεις γιὰ τὴ διεύρυνση τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος.

Στὰ μέλη τῆς κοινότητος, ποὺ ἦταν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Πελοποννήσιοι, προστίθενται αὐτὴν τὴν περίοδο κατὰ συρροή Βορειοηπειρώτες, κυρίως Χειμαρριῶτες, Ἡπειρώτες καὶ Ἑπτανήσιοι καὶ ἄλλοι ἀπὸ μακρινότερες περιοχές. Ἡ ἐπαναδιοργάνωση τῆς κοινότητος καὶ ἡ ἀναμόρφωση τοῦ καταστατικοῦ της ὑπαγορεύονται ἀπὸ τὶς νέες ἀνάγκες. Τὰ βιβλία βαπτίσεων, ἀρραβόνων, γάμων, θανάτων τῆς κοινότητος, καθὼς καὶ τὸ ἀρχεῖο ὑλὶκὸ ποὺ ἀφορᾷ τὸ Μακεδονικὸ Σύνταγμα, παρέχουν πλούσια στοιχεῖα προκειμένου νὰ ἐκτιμηθεῖ ἡ ἀπώτερη καταγωγή τῆς ἑλληνικῆς ἀδελφότητος τῆς Νεαπόλεως. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἓνας ἱκανὸς ἀριθμὸς ἐποίκων δὲ συμπεριλαμβάνεται σὲ τὶς ληξιαρχικὲς καταγραφές, γιὰ τὴν ποικίλους λόγους δὲν εἶχε ἐνταχθεῖ στὴν ἀδελφότητα.²²

Ἀνάμεσα στοὺς Ἑλληνες ἐπαγγελματίες τῆς Νεαπόλεως εὐδοκιοῦν καὶ πολλοὶ Ἡπειρώτες ἔμποροι.^{22α} Θὰ περιοριστῶ νὰ παρουσιάσω ἕνα μόνον παράδειγμα λειτουργίας ἡπειρωτικοῦ ἐμπορικοῦ οἴκου στὴ Νεάπολη ποὺ εἶναι, πιστεύω, δηλωτικὸ τῆς ταυτότητάς του. Πρόκειται γιὰ τοὺς ἀδελφούς Πάνου ἀπὸ τὰ Γιάννενα —τόπος γεννήσεως δηλώνεται ἡ Παραμυθιά. Εἶναι τέσσερες ἀδελφοί, ὁ Ἀναστάσιος, ὁ Ἀντώνιος, ὁ Δημήτριος καὶ ὁ Μιχαήλ,²³ ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος μνημονεύεται συχνὰ σὲ

21. Γιὰ τὸ «Μακεδονικὸ Σύνταγμα» τῶν Βουρβόνων τῆς Νεαπόλεως καὶ τὴ σχετικὴ γι' αὐτὸ τὸ θέμα βιβλιογραφία: Κ. Νίκα, «Οἱ Ἑπτανήσιοι στὴ Νεάπολη», *δ.π.*, σ. 99-104. Βλ. καὶ τοῦ ἴδιου, «Οἱ Πελοποννήσιοι στὸ "Μακεδονικὸ Σύνταγμα" τῶν Βουρβόνων τῆς Νεαπόλεως», *Πρακτικὰ Γ' Διεθνοῦς Συνεδρίου Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν* (Καλαμάτα, 8-15 Σεπτεμβρίου 1985), τ. 3 (Νέος Ἑλληνισμός), Ἀθήνα 1987-1988, σ. 339-351. Βλ. καὶ Chassiotis, «Sull'organizzazione», *δ.π.*, σ. 432.

22. I. K. Hassiotis, «Sull'organizzazione», *δ.π.*, σ. 444-451. Κ. Νίκα, «Οἱ Ἑπτανήσιοι στὴ Νεάπολη», *δ.π.*, σ. 99-104. Τοῦ ἴδιου, «Οἱ Πελοποννήσιοι στὸ "Μακεδονικὸ Σύνταγμα"», *δ.π.*, σ. 349-351.

22α. Γιὰ τοὺς ἐμπορικοὺς οἴκους τοῦ Γ. Δουρούτη στὴ Νεάπολη βλ. Παπαγεωργίου, «Δραστηριότητες Καλαρυτινῶν ἐμπόρων», *δ.π.*, σ. 176 καὶ 187.

23. Τὸ ἱστορικὸ τῆς ἐγκατάστασης καὶ τῶν πεπραγμένων τῶν ἀδελφῶν Πάνου στὴ Νεάπολη ἀναπτύσσεται ἀναλυτικὰ σὲ ἔγγραφο τῆς Γραμματείας τοῦ Βασιλείου τῶν Δύο Σικελιῶν ποὺ ἐκδόθηκε ὕστερα ἀπὸ αἴτηση τοῦ Μιχαήλ Πάνου. Στὴν αἴτηση αὕτῃ ὁ Ἡπειρώτης ἔμπορος παραθέτει πλούσια στοιχεῖα γιὰ τὶς ἐμπορικὲς δραστηριότητες τῆς οἰκογενείας του, καθὼς καὶ γιὰ τὶς περιπέτειές τους. Βλ. Ἐνδείξεις ASN, Affari Esteri, τ. 2675, φάκελος 35, ἀχρονολόγητο (μᾶλλον τοῦ 1770) (αἰ-

ἀρχειακὲς πηγὲς τοῦ γαλλικοῦ προξενείου τῆς Ἀρτας. Συγκεκριμένα ὁ Ἀναστάσιος Πάνου, πρόξενος τῆς Ραγούζας ἀπὸ τὸ 1740 καὶ τῆς Ραγούζας καὶ Νεαπόλεως ἀπὸ τὸ 1747 στὴν Ἀρτα, μαζί μὲ τὸν ἐξάδελφό του Θεοδόσιο, πρόξενος ἐπίσης ἐκεῖ τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τὸ 1734, εἶχαν καταστεῖ οἱ κακοὶ δαίμονες τῶν Γάλλων προξένων τῆς Ἡπείρου. Πρόσωπα πανίσχυρα οἰκονομικά καὶ μὲ τοπικὸ κύρος, συνῆπταν τὶς ναυτιλιακὲς συμφωνίες σύμφωνα μὲ τὰ συμφέροντά τους καὶ εἰς βάρος τῆς γαλλικῆς ναυσιπλοΐας. Συμμετεῖχαν οἱ ἴδιοι ὡς πλοιοκτῆτες ἢ μέτοχοι σὲ ναυτιλιακὲς ἐταιρεῖες, τῶν ὁποίων τὰ πλοῖα κατευθύνονταν κυρίως στὴ Μεσσήνη.²⁴

Ἡ οἰκονομικὴ εὐρωστία τοῦ Ἀναστασίου Πάνου εἶχε καὶ ἄλλα ἐρείσματα ποὺ ἀποκαλύπτουν οἱ ἰταλικὲς πηγές. Ὁ ἀδελφός του Ἀντώνιος, πλούσιος πλοιοκτῆτης, ἦταν ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες στὸ Μακεδονικὸ Σύνταγμα τῆς Νεαπόλεως, ἐνῶ ὁ Μιχαὴλ ἀναδείχτηκε σὲ ἐξέχοντα ἔμπορο μὲ ἀξιόλογους ἐμπορικὸς οἶκους στὴ Μεσσήνη, τὴ Νεάπολη καὶ Trapani.

Οἱ πρόγονοι τῶν ἀδελφῶν Πάνου, ἐγκαταλείποντας δύο φέουδα στὴν Ἡπειρο, εἶχαν ἔλθει στὴ Νεάπολη κατὰ τὴν ταραγμμένη περίοδο τοῦ τουρκοβενετικοῦ πολέμου (1711-1718) γιὰ νὰ ἐνταχθοῦν στὴν ὑπηρεσία τοῦ Βασιλείου τῶν Δύο Σικελιῶν. Ἐκτοτε ἡ οἰκογένεια ἀπελάμβανε τιμητικῆς ἀναγνώρισης καὶ εὐνοϊκῆς μεταχείρισης. Ὁ Ἀντώνιος εἶχε συστήσει ναυτιλιακὴ ἐπιχείρηση —κααραβοκύρης ὁ ἴδιος— ἐνῶ ὁ Μιχαὴλ εἶχε ἰδρύσει ἐμπορικὸ οἶκο κατασκευῆς καὶ διακίνησης ὑφασμάτων, κυρίως μεταξωτῶν, καθὼς καὶ βιοτεχνία ἐπεξεργασίας κοραλλιῶν στὴν πόλη Trapani.²⁵ Εἶναι καὶ ὁ ἴδιος πλοιοκτῆτης καὶ σὲ συνεργασία μὲ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογένειας Πάνου στὴν Ἡπειρο (Ἀναστάσιο καὶ Θεοδόσιο) εἶχε τόσο ἐκεῖ ὑπονομεύσει τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ ναυσιπλοΐα τῶν Γάλλων στὴν Ἡπειρο, ὥστε νὰ θεωρεῖται βασικὸς συντελεστής τῆς οἰκονομικῆς καταστροφῆς τοῦ Γάλλου προξένου G. Dubroca.²⁶

Ἐκτὸς τῶν ἐμπορικῶν εἰδῶν τῆς δικῆς του παραγωγῆς προωθοῦσε μὲ

τηση τοῦ Μιχαὴλ Πάνου). Στὴν ἴδια σειρά, τ. 2675 (142) χ.χ., ἀπάντηση τῆς Γραμματείας τοῦ Real Magistrato di Commercio σχετικὰ μὲ τὴν πολιτεία, τὶς δραστηριότητες καὶ ἀνδραγαθίες τῶν ἀδελφῶν Πάνου στὴ Νεάπολη. Πρβλ. ἔγγραφο στὸ παράρτημα.

24. Σ. Βορείου (Σ. Μαξίμου), *Τὸ ἐλληνικὸ ναυτικόν*, σ. 15-22, 34-41. Βλ. καὶ Σιορόκα, *Τὸ γαλλικὸ προξενεῖο τῆς Ἀρτας*, ὅ.π., σ. 166-168. Γιὰ τὶς δραστηριότητές τους βλ. καὶ σ. 171, 290-291, 362, 364.

25. ASN, Affari Esteri, τ. 2675 (142). Βλ. καὶ ἔγγραφο 1.

26. Σιορόκα, *Τὸ γαλλικὸ προξενεῖο*, σ. 168. Βλ. καὶ Σ. Βορείου, *Τὸ ἐλληνικὸ ναυτικόν*, σ. 41, τεχνάσματα γιὰ τὶς πατέντες τῶν πλοίων ἀπὸ τὸν Μ. Πάνου, προκειμένου τὰ πλοῖα νὰ φθάνουν ἀπευθείας στὴ Μεσσήνη.

μεταπράτες για δικό του λογαριασμό και άλλα είδη εμπορευμάτων. Ἐτσι τὸ δίκτυο τῶν ἀνταποκριτῶν του δὲν ἔφθανε μόνο στὶς ἀκτὲς τοῦ Otranto καὶ τῆς Barletta, ἀλλὰ καὶ μακρύτερα, ὡς τὴν Πορτογαλία καὶ τὴ Μοσκοβιά, «σ' Ἀνατολή καὶ Δύση», ὅπως χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει ὁ ἴδιος. Ἦταν μέτοχος καὶ σὲ ἄλλες ἐταιρεῖες, ὅπως στὴν Calabria Ultra, καὶ συμμετεῖχε στὴν ἐκμίσθωση τῆς dogana καὶ στὸ μονοπώλιο τοῦ καπνοῦ. Οἱ ἐπιχειρήσεις τους ἀριθμοῦσαν δεκάδες ἐργατῶν, τῶν ὁποίων οἱ οἰκογένειες ἀποζοῦσαν ἀπὸ τὴν ἐργασία τους σ' αὐτές. Ἀπὸ τὰ παραπάνω ἐξηγεῖται γιατί, σύμφωνα μὲ μαρτυρικὲς καταθέσεις Ναπολιτάνων, «la sua firma in piazza avea tutto il credito».²⁷

Ἡ ἐπιφάνεια τῶν ἀδελφῶν Πάνου στὸν κόσμο τῆς Νεαπόλεως δὲν ὀφείλεται μόνο στὸ ἐκτεταμένο ἀνθηρό τους ἐμπόριο. Σύμφωνα μὲ τὰ δεδομένα μας, μπορεῖ νὰ συσχετιστεῖ μὲ τὴ συμμετοχὴ τῶν ἐν λόγω Ἑλλήνων στὴ συγκρότηση καὶ τὴ δράση τοῦ Real Reggimento Macedone.

Τὸ «Μακεδονικὸ Σύνταγμα», ὅπως καὶ τὰ ἄλλα ξένα συντάγματα ποὺ ὡς γνωστὸν ὁ Κάρλος Ζ' τῶν Βουρβόνων συνεκρότησε γιὰ νὰ καλύψει τὶς ἀνάγκες τοῦ χωρὶς στρατιωτικὴ παράδοση Βασιλείου, ἦταν μισθοφορικὸ. Ἀπὸ τὶς πηγές μας δὲν ὑπάρχουν ἐνδείξεις γιὰ τὴ μισθοφορία τῶν ἀδελφῶν Πάνου, ἀλλὰ ἀντίθετα τονίζεται ὁ θυσιαστικὸς τους ρόλος στὴν ὑπηρεσία τοῦ Συντάγματος.

Τὸ παράδειγμα τῶν ἀδελφῶν Πάνου, Ἀντωνίου καὶ Μιχαήλ εἶναι εὐγλωττο. Ἀπὸ μαρτυρικὲς καταθέσεις καὶ ἔγγραφα τοῦ Βασιλείου συναγεται ἡ συνεχὴς προσφορά τους στὸ «Μακεδονικὸ Σύνταγμα»: Συγκεκριμένα ὁ Ἀντώνιος ἐνσωμάτωσε σ' αὐτὸ μεγάλη ὁμάδα Ἑλλήνων ποὺ ὁ ἴδιος ἐνέπνευσε καὶ ἐκπαίδευσε μὲ προσωπικά του ἔξοδα καὶ στὴν ὁποία ἦταν ἐπικεφαλῆς ὡς καπετάνιος. Ἔθεσε στὴν ὑπηρεσία τοῦ Συντάγματος, χωρὶς νὰ φεισθεῖ ἔξόδων καὶ ζημιῶν, τὰ πλοῖα του καὶ τὸ προσωπικὸ τῆς ἐταιρείας του. Ἀνέλαβε τὴ δαπάνη γιὰ τὶς εἰδικὲς στολὲς τοῦ Συντάγματος. Ὁ Μιχαήλ εἶχε ἐπίσης συγκροτήσει δική του κομπανία καὶ συμμετεῖχε στὸ κατασκοπευτικὸ δίκτυο τοῦ Βασιλείου τῶν Δύο Σικελιῶν. Προμήθευσε ἀκόμα καμῆλες, ὄχι δρομάδες τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ μεγάλες τῆς Μοσκοβιάς γιὰ τὶς μεταφορές. Καὶ οἱ δύο, ἀναφέρεται χαρακτηριστικὰ στὰ ἔγγραφα τοῦ Βασιλείου, «ἀγωνίζονται μὲ τὶς κομπανίες καὶ τοὺς ἐ-

27. ASN, βλ. σημ. 25. Πρβλ. ἔγγραφο 1. Γιὰ τὴ μαρτυρικὴ κατάθεση ἐμπόρων τῆς Νεαπόλεως: ASN, Affari Esteri, τ. 2675, δεσμίδα 35, N 28 Gennaio 1768. (Μετενεγρῶν στὸ βιβλίο τοῦ νοταρίου τὸ Μάιο τοῦ 1768.)

ταίρους τους με τὸ σπαθί στὸ χέρι ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς βασιλικῆς κορόνας».²⁸

Δὲν ὑπάρχουν ἐνδείξεις στὰ στοιχεῖα μου σχετικὰ μετὰ τυχὸν ἀνταλλάγματα τῆς προσφορᾶς τῶν ἀδελφῶν Πάνου στὸ «Μακεδονικὸ Σύνταγμα». Ἄν δηλ. ὑπῆρχε μισθοφορικὸς μισθὸς ἢ ἂν μετὰ τὴ συνεισφορά τους, χρηματικὴ καὶ στρατιωτικὴ, κατοχύρωναν ἐμπορικὰ ὀφέλη, φορολογικὲς ἀπαλλαγές ἢ γενικὰ προνόμια ἐγκατάστασης. Ἐρευνητέο, τέλος, θέμα παραμένει κατὰ πόσο τυχὸν ἀνιδιοτελὲς προσφορά τους στὸ σύνταγμα λειτουργοῦσε στὰ πλαίσια ιδεολογικοπολιτικῶν ρευμάτων ποὺ ἄρχισαν νὰ διαμορφώνονται στὴ Νεάπολη τὴν περίοδο τῶν Βουρβόνων καὶ ποὺ συνέτειναν σταδιακὰ στὴν ἀποσαφήνιση ἐνὸς πατριωτικοῦ κινήματος.²⁹

Ὁ Ἀντώνιος ἐπισφράγισε τελικὰ μετὰ τὸ θάνατό του τὴν ἀφοσίωσή του στὸ βασιλεῖα τῆς Νεαπόλεως. Φονεύτηκε μαχόμενος κατὰ τῶν Αὐστριακῶν στὸ Velletri³⁰ στίς 11 Αὐγούστου 1744.

Ἡ οἰκογένεια Πάνου προσπορίζεται ἔκτοτε, χάρις στὴ θυσία τοῦ Ἀντωνίου, τὴν εὐνοια τοῦ βασιλεῖα τῆς Νεαπόλεως καὶ ἄλλων παραγόντων τοῦ Βασιλείου. Συγκεκριμένα, ὁ Ἀναστάσιος Πάνου διορίζεται ἀπὸ τὸ 1747 πρόξενος τοῦ Βασιλείου τῶν Δύο Σικελιῶν στὴν Ἡπειρο·³¹ ὁ Μιχαήλ ἀπολαμβάνει συνεχῶς εὐεργετημάτων γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση δυσπραγίας τοῦ ἐμπορικοῦ του οἴκου, καθὼς καὶ περιπετειῶν τῆς οἰκογενείας

28. ASN, Affari Esteri, τ. 2675, φάκελος 35, σ. 142-145. «... combattendo vatrosamente con le suoi compagni con la spada alla mano contro li nemici all'ora della Real Corona». Βλ. καὶ μαρτυρικὴ κατάθεση, σημ. 27. Γιὰ «Τὸ Μακεδονικὸ Σύνταγμα» βλ. σημ. 21. Γιὰ τὸν Μ. Πάνου στὸ δίκτυο κατασκοπείας: ASN, Affari Esteri, τ. 2674, 23 Agosto 1761, Napoli.

29. Γιὰ τὶς ἀνάγκες ἐπανοργάνωσης τῆς κοινότητος λόγω τῆς συρροῆς Ἑλλήνων στρατιωτῶν καὶ καπετάνιων στὸ «Μακεδονικὸ Σύνταγμα» βλ. I. K. Hassiotis, «Sull'organizzazione», σ. 432-433. Γιὰ τὶς ιδεολογικοπολιτικὲς ζυμώσεις καὶ τὶς μεταρρυθμιστικὲς προσπάθειες τὴν περίοδο τῶν Βουρβόνων M. Schipa, *Albori di Risorgimento nel Mezzogiorno d'Italia*, Napoli 1939. F. Venturi, *Settecento riformatore*, τ. 3: La prima crisi dell'Antico Regime, Torino 1979. Γιὰ ιδεολογικὲς καὶ πολιτικὲς προσεγγίσεις στρατιωτῶν καὶ καπετάνιων τοῦ «Μακεδονικοῦ Συντάγματος» μετὰ Ναπολιτάνους πατριῶτες καὶ ἐπιδράσεις τους ἐπ' αὐτῶν K. Νίκια, «Οἱ Ἑπτανήσιοι στὴ Νεάπολη», σ. 102-122.

30. ASN, Affari Esteri, τ. 2675, φάκ. 35, σ. 144. Γιὰ τὴ μάχη μετὰ τοὺς Αὐστριακοὺς στὸ Velletri βλ. C. Bonamici, *Memorie sulla giornata Velletri*, Napoli 1802. F. Sforza-Cesarini, *La guerra di Velletri (1744)*, Roma 1891. C. Galliani, «Diario della guerra di Velletri», *Archivio Storico Napolitano*, 30 (1905).

31. Σ. Βορείου, *Τὸ ἑλληνικὸ ναυτικόν*, σ. 34. Σιωρόκα, *Τὸ γαλλικὸ προξενεῖο τῆς Ἀρτας*, σ. 168.

του καὶ τέλος διορίζεται πρόξενος τοῦ Βασιλείου στὸ Δυρράχιο (1760).³²

Ἀπὸ τίς πηγές προκύπτει ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Ἀντωνίου καὶ ἡ ἐπιδημία τῆς πανώλους στὴ Μεσσήνα καὶ τὸ Ὀτραντο (πιθανὸν 1750-51)³³ εἶχαν καθοριστικές ἐπιπτώσεις στὸ ἐμπόριο τῶν ἀδελφῶν Πάνου στὴ Νεάπολη. Διασπαθίζοντας ὑπέρογκα ποσὰ ἡ οἰκογένεια τοῦ Μιχαήλ Πάνου κατέφυγε στὴν Κέρκυρα. Ἡ γυναίκα του καὶ οἱ ὑπηρέτες του πέθαναν στὸ μολυσμένο Λαζαρέτο τῆς πόλης, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐπέζησε· ἀντιμετώπισε ὅμως τὴ διάλυση τοῦ ἐμπορικοῦ του οἴκου. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀπουσίας του ἔγιναν καταχρήσεις κατὰ τὴ διαχείριση τῆς «βασιλικῆς δογάνας» καὶ «τοῦ μονοπωλίου τοῦ καπνοῦ» («ἐβάλαν χέρι στὴν ἐνοικίαση εἰδῶν τοῦ καπνοῦ»). Τὰ γεγονότα αὐτά, καθὼς καὶ ἄλλες ζημιές εἰς βάρος του, συνετέλεσαν στὴν κάμψη τοῦ ἀνθηροῦ ἐμπορικοῦ του οἴκου.

Μέσω τῶν ἐγγράφων σκιαγραφήθηκε ἡ εἰκόνα ἐνὸς λαμπροῦ οἴκου Ἑλλήνων ἐμπόρων τῆς Νεάπολης, καθὼς καὶ ἡ πολιτεία τους στὸ χῶρο αὐτὸ τὸ 18ο αἰῶνα ἀπὸ τὴ σκοπιὰ βέβαια ἐνὸς ἀποτυχημένου ἐμπόρου.³⁴ Ὁ Μιχαήλ Πάνου καὶ ὡς πρόξενος Δυρραχίου (1760 κ.έ.) ἐκλιπαροῦσε τὴν εὐνοία τοῦ βασιλιᾶ, ἐπικαλούμενος τὸ παρελθὸν καὶ τὴ θυσία τοῦ ἀδελφοῦ του, γιὰ νὰ διευθετεῖ καταστάσεις καὶ νὰ καρποῦται ὀφέλη. Ἐτσι ἐξοκολοιθοῦσε νὰ εἰσπράττει μιὰ τιμητικὴ ἐπιχορήγηση λόγῳ τοῦ θανάτου τοῦ ἀδελφοῦ του στὸν πόλεμο, ποὺ ἐπιδίωκε νὰ αὐξάνει, ἐνῶ παρὰ ἄλλα ἀξίωσε τὴν παράταση τῆς θητείας του στὸ προξενεῖο.³⁵

Μέσω τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ ἐμφαίνεται ἡ ἐμπορικὴ πρακτικὴ τῶν Ἡπειρωτῶν, γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγές.³⁶ Ἡ ἐμπορία ἔχει τὸ χαρα-

32. ASN, Affari Esteri, τ. 2675, δεσμ. 35. Ἀνάθεση τοῦ προξενείου Δυρραχίου στὸν Μιχαήλ Πάνου, 9 Δεκεμβρίου 1760. (Ζητεῖ ἀντίγραφο τῆς πράξεως.)

33. Βλ. ἔγγραφο 1. Γιὰ τὴν πανώλη στὴν ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία (1740-1751) βλ. Κ. Κωστή, «Χρονογραφία τῆς πανώλης στὴν ἑλληνικὴ χερσόνησο, 14ος-19ος αἰῶνας» (Μέρος Δεύτερο), *Ἱστορ.*, τχ. 7 (Δεκ. 1994), 132 καὶ 150. Γιὰ τίς ἐπιπτώσεις τῆς πανώλους ποὺ ἐπληξε τὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο κατὰ τὸ 1750-51 Ἄρ. Σταυροπούλου, *Τὰ νοσοκομεῖα καὶ ἡ νοσηλευτικὴ πολιτικὴ τῆς ἐλληνικῆς ἐθνότη-
τας στὴν Κωνσταντινούπολη (1453-1838)*, Ἀθήνα 1984, σ. 96-99.

34. ASN, Affari Esteri, τ. 2675, δεσμ. 35, σ. 142-146.

35. ASN, Affari Esteri, τ. 2675, δεσμ. 35, ἀχρονολόγητο ἔγγραφο γιὰ τὸ μισθὸ καὶ τίς ἐπιχορηγήσεις ποὺ ἐλάμβανε ὡς πρόξενος ὁ Μιχαήλ Πάνου. Στὴν ἴδια σειρὰ καὶ δεσμίδα βεβαίωση τῆς 25 Gennaio 1768 (Napoli) τοῦ G. Goyzueta, γραμματέα τοῦ Real Magistrato di Commercio γιὰ ἀνανέωση τῆς προξενικῆς πατέντας τοῦ Μιχαήλ Πάνου, σύμφωνα μὲ dispaccio τῆς 23 Gen. 1768 τῶν ἀρχείων τοῦ Magistrato, ποὺ εἶχε λάβει ὑπόψη ἀπόφαση τοῦ consiglio di 4 Dec. 1760.

36. Hobhouse, *A journey through Albania*, σ. 71. Holland, *Travels*, σ. 148.

κτήρα τῆς οἰκογενειακῆς ἐπιχείρησης. Οἱ ἀδελφοὶ ἔμποροι ὀργανώνουν ἔτσι τὴ διαμονὴ καὶ τὴ δράση τους, ὥστε νὰ μετακινοῦνται ἀνάμεσα σὲ ἐσωτερικὸ καὶ ἐξωτερικὸ καὶ νὰ ἀλληλοσυμπληρώνουν τὶς δραστηριότητές τους. Ἡ ναυτιλία, τὸ ἐμπόριο, οἱ ἐκμισθώσεις φόρων (κυρίως τελωνειακὰ), ἡ ιδιότητα τοῦ ἐμπορικοῦ ἀντιπροσώπου πολλῶν συγχρόνως κρατῶν, ἡ ὀργάνωση βιοτεχνίας καὶ οἰκοτεχνίας, τὰ δίκτυα τῶν ἀντιπροσώπων, τὸ σύστημα τῶν μεταφορῶν ὑπηρετοῦν τοὺς ἴδιους βασικοὺς στόχους μιᾶς ἐνιαίας οἰκογενειακοῦ τύπου ἐπιχείρησης, τῆς ὁποίας ἔτσι ἐνισχύεται ἡ αὐτάρκεια καὶ ἀποκλείονται οἱ ἐξαρτήσεις.

Σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο καταβάλλονται προσπάθειες ὥστε νὰ ἐξασφαλιστοῦν οἱ καλῶτεροι δυνατοὶ ὅροι τῆς ἐμπορίας (ἀποφυγὴ προξενικοῦ, μείωση δασμῶν). Ἐνδεικτικὴ αὐτοῦ τοῦ τρόπου λειτουργίας τῆς ἐπιχείρησης τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων στὴ Νεάπολη εἶναι ἡ παρακάτω λεπτομέρεια πρὸ ἀφορᾶ τὸν τρόπο μεταφορᾶς. Ἐπειδὴ στὴν Κάτω Ἰταλία ὑπῆρχε μεγάλη ζήτηση καπότας (cappotti) ἀπὸ τοὺς ναυτικούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς βοσκοὺς τῆς Σικελίας, τῆς Σαρδηνίας καὶ τῆς Κορσικῆς, στὴ Νεάπολη εἰσάγονταν μεγάλες ποσότητες ἀπὸ κάπες εἴτε ραμμένες (ἐπενδύτες) εἴτε σὲ ὕφασμα (ἀμπὰς ἢ σκουτί) διαφόρων ποιότητων (σαλονικιά, βρέσκια). Στὴν Κάτω Ἰταλία καὶ τὴ Σικελία γινόταν, ὡς γνωστό, μεγάλη κατανάλωση ὅχι μόνον τῆς μακριᾶς κάπας ἀπὸ τοὺς ποιμένες καὶ τοὺς ἀγρότες, ἀλλὰ καὶ τῆς κοντῆς (ὡς τὴ μέση) πρὸς χρησιμοποιοῦσαν οἱ ψαράδες καὶ οἱ ναυτικοί.³⁷

37. Γιὰ τὰ εἶδη τῆς κάπας καὶ τοῦ «σκουτιοῦ» (ζαγορίσιο, λειβαδίσιο κτλ.) βλ. Γ. Παπαγεωργίου, «Δραστηριότητες Καλαρρυτινῶν ἐμπόρων», σ. 176. Βλ. καὶ τοῦ ἴδιου, *Οἱ συντεχνίες στὰ Γιάννενα*, σ. 37. Βλ. καὶ Holland, *Travels*, ὅ.π., σ. 148. Γιὰ τὸ δίκτυο τῶν καποτάδικων στὴ Βαλκανικὴ καὶ τὴ Μεσόγειο ὡς τὴν Ἰσπανία βλ. Hobhouse, *A Journey*, σ. 71-73. Pouqueville, *Voyage en Albanie*, τ. 3, σ. 42, 182. Holland, *Travels*, ὅ.π., σ. 148 καὶ 85, γιὰ τὴν ἀξία τῶν ἐξαγωγῶν σὲ κάπες ἑτησίως (150.000 γρόσια). Γιὰ τὸ ἐμπόριο μάλλινων ὕφασμάτων καὶ ἐνδυμάτων βλ. καὶ Ἑλ. Γιαννακοπούλου, «Ὁψεις τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς στὴν Ἠπειρο», σ. 51, 63. Γ. Παπαγεωργίου, «Τὰ πιστοποιητικὰ προέλευσης ἐμπορευμάτων», σ. 155. Τοῦ ἴδιου, «Δραστηριότητες Καλαρρυτινῶν ἐμπόρων», σ. 173-174 καὶ 186-187. Γιὰ τὶς βιοτεχνίες, οἰκοτεχνίες μαλλίνων στὴν Ἠπειρο, Bel- laire, *Précis*, σ. 142. Scrofani, *Voyage en Grèce*, τ. 3, σ. 19. Γιὰ τὶς δραστηριότητες τῶν καποτάδων Συράκου, Καλαρρυτινῶν καὶ Μετσόβου (19ος αἰ. - ἀρχὲς 20οῦ) βλ. καὶ Κ. Κρυστάλλη, *Ἀπαντα* (Πρόλογος, εἰσαγωγή, ἐπιμέλεια Γ. Βαλέτα), Ἀθή- να 1959, τ. 2, σ. 608-614. Γιὰ τὰ καποτάδικα στὴ Βενετία Γ. Πλουμίδη, «Ἑλλη- νες καποτάδες στὴ Βενετία», *ΔΙΕΕ* 27 (1984) 21-24, καὶ τοῦ ἴδιου, «Banditi, Ἑλληνας ἐπικηρυγμένοι ἀπὸ τὶς βενετικὰς ἀρχὰς (1678-1794)», *Δωδώνη* 3 (1974) 62. Γιὰ τὸ ἐμπόριο τῆς κάπας (cappotti) στὴ Senigallia ἀπὸ Ἠπειρώτες, Ὀλγας

Ἕνα μέρος αὐτῶν τῶν ἐξαγωγῶν, ὅπως καὶ ἐξαγωγῶν ἄλλων ἐμπορευμάτων, διοχετεύονταν στὴ Νεάπολη καὶ τὴν Barletta μέσω διαμετακομιστικῶν σταθμῶν, κυρίως τῆς Κέρκυρας, τῆς Ραγούζας καὶ τῆς Ἀγκώνας, ὅπου ὑπῆρχαν ἐμπορικὰ πρακτορεῖα διακίνησης τῶν ἐμπορευμάτων. Οἱ ἐπιλογὲς κάθε φορὰ συναρτῶνται μὲ τὴ συγκυρία, τὶς ἐμπορικὲς καὶ ναυτιλιακὲς τάσεις στὴν ἀγορὰ καὶ τὴ δυναμικότητα τῶν προξένων. Ἔτσι, ὅταν ὁ Ἄν. Πάνου ἦταν πρόξενος τῆς Ραγούζας στὴν Ἀρτα (1747-1775) καὶ τὰ ραγουζαῖκα πλοῖα εἶχαν ἐκτοπίσει τὴ γαλλικὴ ναυσίπλοια ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικό, τὰ ἐμπορεύματα πρὸς τὸ Βασίλειο τῶν Δύο Σικελιῶν περνοῦσαν μέσω Ραγούζας, γιὰ τὴ προφανῶς μεταφορὲς καὶ δασμοὶ στοίχιζαν φθηνότερα. Ἡ διαμαρτυρία δεκατριῶν ἐμπόρων τῶν Ἰωαννίνων (30 Νοεμβρίου 1761) πρὸς τὸ Magistrato di Commercio τῆς Νεάπολης γιὰ τὴν ἀνάκληση ἐκ μέρους τῆς Ραγούζας τοῦ προξενικοῦ ἀξιωματοῦ ἀπὸ τὸν Ἄν. Πάνου μπορεῖ νὰ συσχετιστεῖ μὲ τὸ ὅλο θέμα τῶν ἐπιμερδῶν μεταφορῶν.³⁸

Σημειώνουμε ἐπ' εὐκαιρία ὅτι τὸ δίκτυο τῶν καποτάδικων στὴ Βαλκανικὴ καὶ τὶς μεσογειακὲς χῶρες ὡς τὴν Ἰσπανία, σὲ συσχετισμὸ (α) μὲ τὴν τοπικὴ βιοτεχνία στὴ Θεσσαλία, στὰ χωριά τοῦ Ἀσπροποτάμου καὶ στὰ Τζουμέρκα (Καλαρρύτες, Συράκο, Θεοδώριαν), (β) μὲ τὴ λειτουργία τοῦ τσελιγκάτου στὶς περιοχὲς αὐτές,³⁹ καὶ (γ) μὲ τὸ σύστημα τῶν μεταφορῶν, συνιστᾷ ἓνα ἐνδιαφέρον θέμα τῆς ἡπειρωτικῆς ἱστορίας ποὺ δὲν ἔχει ἀκόμα ἀπασχολήσει συστηματικὰ τοὺς ἐρευνήτες.

2. Ἡπειρώτες ἔμποροι στὴν περιοχὴ τοῦ Bari καὶ στὸ Λιβόρνο

Ἡ παραβίαση τῆς νομιμότητος στὶς μεταφορὲς ἐμπορευμάτων εἶναι φλέ-

Κατσιαρδῆ-Hering, *Λησμονημένοι ὁρίζοντες Ἑλλήνων ἐμπόρων: Τὸ πανηγύρι στὴ Senigallia (18ος - ἀρχὲς 19ου αἰῶνα)*, Ἀθήνα 1989, σ. 139.

38. ASN, Affari Esteri, τ. 2678, 16 Giugno 1779, Dim. Nidari, Filippo Vassilo e Compagni: Πρακτορεῖο καπότας, ποὺ διακινεῖ ποσότητες καὶ πρὸς τὴ Νεάπολη. Affari Esteri, τ. 2678, Ragusa, 12 Ottobre 1775 Polizza, γιὰ μεταφορὰ 20 δεμάτων ἡπειρωτικῆς καπότας στὴ Νεάπολη. Στὴν ἴδια σειρὰ βλ. καὶ τὴ διαμαρτυρία τῶν δεκατριῶν ἐμπόρων τῶν Ἰωαννίνων (30 Νοεμβρίου 1761). Γιὰ τὶς συμφέροντες μεταφορὲς, ποὺ ὀργάνωσε ὁ Ἄν. Πάνου μὲ πλοῖα τῶν Ραγουζαίων, βλ. καὶ Σ. Βορέιου, *Τὸ ἐλληνικὸ ναυτικό*, σ. 42-43.

39. Ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις γιὰ τὸ τσελιγκάτο, Ἀλκη Ρήγου, «Παραγωγὲς σχέσεις στὴν Εὐρυτανία τοῦ 19ου αἰῶνα», *Ἡ Εὐρυτανία κατὰ τοὺς ἐπαναστατικοὺς καὶ μετεπαναστατικοὺς χρόνους*. 170 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Μ. Μπότσαρη. Εἰσηγήσεις Συνεδρίου (Καρπενήσι, 16-19 Σεπτ. 1993) (Ἐπιμ. Κλ. Κουτσούκης - Κ. Ἀρώνη-Τσίχλη), Ἀθήνα (ἐκδ. Ἐπιστημονικῆς Β'κῆς ΕΚΠΕ) 1995, σ. 312-317.

γον πρόβλημα για τὰ συμφέροντα ἑνδεκα Ἀρτινῶν ἐμπόρων, ἐγκατεστημένων στὴν Barletta (Πούλια) κατὰ τὸ 1781.⁴⁰ Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι οἱ μεταφορὲς πρὸς καὶ ἀπὸ τὴν Ἡπειρο ἦταν ἀνέκαθεν ἐπίμαχο θέμα γιὰ τὸν κόσμον τῶν ἐμπόρων. Ποικίλοι παράγοντες, ὅπως ἡ γεωγραφικὴ διαμόρφωση τῶν ἀκτῶν μὲ τὰ φυσικὰ κρησφύγετα καὶ τὶς συστάδες τῶν νησίδων, οἱ πυκνὲς μεταφορικὲς δραστηριότητες οὐδετέρων (Ναπολιτάνων, Ραγούζαιων, Γενοβέζων κ.ἄ.), ἡ κατοχὴ τῆς γειτονικῆς Ἑπτανήσου ἀπὸ τοὺς Βενετούς —ξένος κόσμος ἀπέναντι στὸ ὀθωμανικὸ καθεστῶς— δημιουργοῦσαν προϋποθέσεις γιὰ λαθρομεταφορές, κυρίως ἀποφυγὴ προξενικοῦ δικαίωματος καὶ τελωνειακῶν, ἀλλὰ καὶ καθαρὸ λαθρεμπόριο.⁴¹

Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τῶν ἐν λόγῳ ἐμπόρων μὲ τὸ Magistrato di Commercio διαπιστώνεται ὅτι ἔχουν μετοικήσει στὴν Barletta ἀπὸ χρόνια μαζὶ μὲ ἄλλους συμπατριῶτες τους, ποὺ διαμένουν καὶ σὲ ἄλλες πόλεις τῆς ἐπαρχίας τοῦ Bari καὶ ἀσχολοῦνται συστηματικὰ μὲ τὸ ἐμπόριο στὸ Βασίλειο τῶν Δύο Σικελιῶν.⁴² Δύο ἀπ' αὐτούς, ὁ Μιχ. Ἀναστασίου καὶ ὁ Δημ. Δήμου, μποροῦν νὰ ταυτισθοῦν μὲ πρόσωπα τῶν δικτύων τοῦ ἐμπορικοῦ οἴκου Ἰωάννου Σταύρου.⁴³

Μεταξὺ τῶν εἰδῶν εἰσαγωγῆς στὶς πηγὲς ἐπισημαίνονται ἰδιαίτερα τὰ δέρματα τῶν ἄρνιων. Προμηθευτὲς καὶ πάτρωνές τους ἀπὸ τὴν Ἡπειρο εἶναι ἔμποροι γνωστοὶ καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγές. Συγκεκριμένα ὁ Δημ. Βλαχούτσος, ἀπὸ οἰκογένεια ἐμπόρων τῆς Ἀρτας ποὺ εἶχαν συστήσει μὲ

40. ASN, Affari Esteri, τ. 2679, Barletta li 21 Aprile 1781, supplica ἑνδεκα Ἀρτινῶν ἐμπόρων πρὸς τοὺς Oratori τοῦ Real Magistrato di Commercio τῆς Νεάπολης. Βλ. καὶ ἔγγραφο 3.

41. Γιὰ τὸ λαθρεμπόριο Γάλλων πλοιάρχων, ποὺ ξεφόρτωναν στὴν Κέρκυρα σὲ ἑλληνικὰ καὶ τουρκικὰ πλοῖα ἐμπορεύματα ἀπὸ Λιβόρνο, Νεάπολη κτλ. ποὺ προορίζονταν γιὰ Γιάννινα, βλ. Μαξίμου, *Ἡ αὐγὴ τοῦ ἐλληνικοῦ καπιταλισμοῦ*, σ. 58. Γ. Σιρόκα, *Τὸ γαλλικὸ προξενεῖο*, σ. 250-251, 303-304. Γιὰ τὸ λαθρεμπόριο τῆς σταφίδας στὶς ἀκτὲς τῆς Ἑπτανήσου ἀπὸ Μεσολογγίτες Ἑλ. Γιαννακοπούλου, «Μιὰ ἄλλη ὄψη τοῦ σταφιδικοῦ ζητήματος: Ἡ περίπτωση τῆς Αἰτωλίας κατὰ τὸ 17ο καὶ 18ο αἰῶνα», *Πρακτικὰ Α' ἀρχαιολογικοῦ καὶ ἱστορικοῦ συνεδρίου Αἰτωλίας* ('Αγρίνιο 21-23 Ὀκτωβρίου 1988), Ἀθήνα 1991, σ. 415-416. Τὸ θέμα διαπραγματευμένο διεξοδικὰ στὴν ὑπὸ ἐκδόση μελέτη μας γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ στὴ Νότια Ἡπειρο - Αἰτωλοακαρνανία κατὰ τὸ 18ο αἰῶνα.

42. ASN, Affari Esteri, τ. 2679, supplica dei mercanti di Arta, Barletta li 27 Aprile 1781.

43. Σ. Κουγέας, «Τὸ Ἀρχεῖο Σταύρου», σ. 170-173, γιὰ τὸν Δ. Δήμου. Γιὰ τοὺς ἐμπόρους Ἀναστασίου, κυρίως τὸν Κώστα, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰωάννη καὶ Γεώργιο, πιθανόν ὁ Δημ. νὰ ἦταν ἀδελφός τους, βλ. στὸ ἴδιο ἀρχεῖο σ. 151, 156, 157, 161, 162, 164, 172, 191.

ἄλλους ἐμπόρους ἐταιρεία μὲ τὴν ἐπωνυμία «Βλαχούτσης, Καρύδης, Ἄμμοιρος καὶ Σία», ποὺ ἀπαντᾷ συχνὰ στὸ ἀρχεῖο Σταύρου. Ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος ἦταν διερμηνέας τοῦ γαλλικοῦ προξενείου τῆς Ἀρτας· ὁ ἴδιος ἀναφέρεται στὶς γαλλικὲς πηγές⁴⁴ ὡς ἔμπορος Ἰωαννίνων. Στὰ ἔγγραφα τῆς μελέτης χαρακτηρίζεται ὡς «barataire» τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας. Ὁ Νικολὸς Θεοχάρης, ἀπὸ οἰκογένεια μεγαλεμπόρων ἀπὸ τὰ Γιάννενα, τῶν ὁποίων πρόγονοι ἀπαντῶνται καὶ στὴ Βενετία. Ὁ Νικολὸς Θεοχάρης μαζί μὲ τὸν ἀδελφό του Γεώργιο εἶναι ἐπικεφαλῆς ἐμπορικῆς συντροφιάς (1781 κ.έ.), ποὺ μὲ ἐπίκεντρο τὰ Γιάννενα διακινεῖ μαζί μὲ ἄλλα ἐμπορεύματα καὶ ἑλληνικὰ βιβλία. Εἶναι ἀξιοπρόσεκτο ὅτι ὁ προμηθευτὴς τῶν ἐμπόρων τῆς Μπαρλέττας καὶ διακινήτης τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου συμμετέχει καὶ στὸ ξυλεμπόριο ποὺ τροφοδοτοῦσε τὰ ναυπηγεῖα τῆς Τουλών. Ὁ ἴδιος ἦταν ἐπικεφαλῆς ὑλοτομικῆς κομπανίας καὶ ἀνῆκε στὸ δίκτυο τῶν μεσαζόντων ποὺ πουλοῦσαν τὴν ξυλεία στοὺς κύριους προμηθευτὲς τῶν ναυπηγείων, Γάλλους καὶ Ἑλληνες.⁴⁵

Βασικὸ πρόβλημα τῶν ἐν λόγῳ ἐμπόρων τῆς Barletta, γιὰ τὸ ὁποῖο ζητοῦν διευθέτηση ἀπὸ τὸ Magistrato di Commercio, εἶναι ὁ ἀνορθόδοξος τρόπος μεταφορᾶς ἐμπορευμάτων στὴν Ἠπειρο ἀπὸ συναδέλφους τους, γεγονὸς μὲ σοβαρὲς γι' αὐτοὺς οἰκονομικὲς συνέπειες. Τὰ ἐμπορεύματα αὐτὰ μεταφέρονται μὲ ναπολιτάνικα ἢ βενετικὰ πλοῖα στὴν Κέρκυρα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἡπειρωτικὲς ἢ ἐπτανησιώτικες βάρκες τὰ μεταφέρουν στὴν Ἠπειρο. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀποφυγὴ πληρωμῆς προξενικοῦ, γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ πρόξενος τῆς Νεάπολης στὴν Ἀρτα ἤγειρε ἀξιώσεις,⁴⁶ διέφευγαν ἐπιτήδεια καὶ τὰ τελωνειακά, ἐφόσον ἐπρόκειτο γιὰ λαθραῖες μεταφορὲς ἢ ἐπλήρωναν μειωμένους δασμοὺς γιὰ ἐμπόριο transit.

44. Γιὰ τοὺς ἀδελφούς Δημ. καὶ Κων. στὶς γαλλικὲς πηγές βλ. Σ. Βορείου, *Τὸ ἑλληνικὸ ναυτικὸ*, σ. 36. Γ. Σιορόκια, *Τὸ γαλλικὸ προξενεῖο*, σ. 106, 116, 162. Γιὰ τὴν ἐταιρεία Βλαχούτση βλ. Σ. Κουγέα, «Ἀρχεῖο Σταύρου», σ. 148, 149, 154-155, 160, 167, 171, 173, 178-179, 180, 190-191.

45. Γ. Παπαγεωργίου, «Τὰ πιστοποιητικὰ προέλευσης ἐμπορευμάτων», σ. 168. Τοῦ ἴδιου, «Μιὰ ἐμπορικὴ συντροφιά στὰ Γιάννενα στὶς ἀρχὲς τοῦ 19οῦ αἰ. καὶ οἱ μαρτυρίες ἀπὸ τὸ κατὰστίχό της γιὰ τὴ διακίνηση τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου», *Λοδῶν* 18 (1989) 134-139. Ἑλ. Γιαννακοπούλου, *Γαλλοελληνικὴ ἐκμετάλλευση δασῶν*, σ. 103, σσμ. 76, 171, 189.

46. ASN, Affari Esteri, τ. 2679: Μαρτυρικὴ κατάθεση τεσσάρων ἐμπόρων τῆς Ἀρτας, Ἀρτα 30 Δεκεμβρίου 1780, συνημμένη στὴν ἀναφορὰ τῶν ἑνδεκα Ἀρτινῶν ἐμπόρων τῆς 21 Ἀπριλίου 1781, σχετικὰ μὲ τὴν τακτικὴ τοῦ ἐμπόρου Δ. Καραγιάννη νὰ μὴν καταβάλλει προξενικὰ δικαιώματα στὸν πρόξενο τῆς Νεάπολης στὴν Ἀρτα Τζῶρτζη Δόλτζη. Βλ. καὶ ἔγγραφο 4.

Ἡ ομάδα τῶν Ἀρτινῶν ἐμπόρων τῆς Barletta βρισκόταν γι' αὐτὸ τὸ θέμα σὲ ἀντίπραξη μὲ τὸν Ἡπειρώτη ἔμπορο Δημ. Καραγιάννη, γνωστὸ καὶ ἀπὸ τὶς γαλλικὲς πηγές — εἶχε χρηματίσει ἀπὸ τὸ 1740 καὶ ἐξῆς πρόξενος τῆς Ἀγγλίας στὴν Ἄρτα — καὶ κατήγγειλε στὸ Magistrato di Commercio τῆς Νεάπολης τὴ λειτουργία ἐμπορίου transit μέσω Κερκύρας καὶ ἄλλων λιμανιῶν ποὺ ἀπέβαινε εἰς βάρος τους. Γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς νομιμότητος στὸν κόσμον τῶν ἐμπόρων «μὲ τὸ νὰ εἶναι κοινὴ ἡ ὑπόθεσις εἰς ζημίαν τῶνπραματευτῶν» μεσολάβησαν στὸν κατὴ τῆς Ἄρτας οἱ ἐγκατεστημένοι στὴν Ἄρτα προμηθευτὲς τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων τῆς Barletta.⁴⁷ Πρόκειται γιὰ κατάσταση ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ παγιώνεται κατὰ τὴν περίοδο ποὺ οἱ γνωστοὶ μας ἀδελφοὶ Πάνου (Μιχαήλ καὶ Ἀναστάσιος) εἶχαν τὸ ἐμπόριο Ἡπείρου καὶ Κάτω Ἰταλίας-Σικελίας στὰ χέρια τους καὶ ποὺ ἔκτοτε ἔγινε ἔρπουσα, ἀφοῦ εὐνοοῦσε τὰ κέρδη τῶν ἐμπόρων.⁴⁸

*

Ὁ ἐμπορικὸς ἀνταγωνισμὸς τῶν ναυτικῶν πόλεων τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸ 17ο καὶ 18ο αἰῶνα, καὶ μὲ τὴ χορήγηση προνομίων στοὺς ἐμπόρους καὶ ναυτικούς (franchigie doganali), ἀπέβλεπε οὐσιαστικὰ στὴν ἀποδυνάμωση τῆς ἐμπορικῆς ἰσχύος τοῦ Λιβόρνου,⁴⁹ ποὺ ἡ εἰσβολὴ τοῦ βόρειου ἐμπορίου εἶχε ἀναδείξει σὲ ἀσυναγώνιστο διαμετακομιστικὸ κέντρο.⁵⁰ Τὸ Λιβόρνο εἶναι ἀποθήκη κυρίως τῶν Ἀγγλῶν κατὰ τὸ 18ο αἰῶνα,⁵¹ ἐποχὴ

47. ASN, Affari Esteri, τ. 2679, Ἀναφορὰ τῶν ἑνδεκα Ἀρτινῶν ἐμπόρων, ὁ.π. Βλ. καὶ σημ. 54.

48. Σ. Βορείου, *Τὸ ἑλληνικὸ ναυτικόν*, σ. 34-43· βλ. καὶ παρακάτω Σ. Μάξιμου, *Ἡ αἰγὴ*, σ. 58.

49. V. B. Flore, «La trasformazione degli scali italiani dagli inizi del secolo XVI all'apertura del canale di Suez», στὸ συλλογικὸ ἔργο *Les Grandes Escales*, 10ème Colloque International d'Histoire Maritime, 2ème partie «Les temps modernes», τ. 33 (Collection «Recueils de la Société Jean Bodin»), Bruxelles 1972, σ. 246-249.

50. Fern. Braudel - Rugg. Romano, *Navires et marchandises à l'entrée du port de Livourne (1547-1611)*, στὸ «Ports, Routes et Traffics», ἔκδ. τῆς École Pratiques des Hautes Études, Section IV, Paris 1951, σ. 117-122.

51. Γιὰ τὴν ἀνταγωνιστικὴ παρουσία τῆς Ἀγγλίας στὴ Μεσόγειο ἤδη ἀπὸ τὸ 17ο αἰῶνα βλ. Davis Ralph, «England and the Mediterranean (1570-1670)», στὸ συλλογικὸ ἔργο *Essays in the Economic and Social History of Tudor and Stuart England* (ἔκδ. F. J. Fisher), Cambridge (The University Press) 1961, σ. 117-137. Εἰδικότερα γιὰ τὶς ἐμπορικὲς σχέσεις τῶν Ἀγγλῶν μὲ τὸ Λιβόρνο, P. Scrotoppi, «Il porto di Livorno e gli inizi dell'attività inglese nel Mediterraneo», *Bolletino Storico Livornese* (1937) (ἀνάτυπο). Γενικότερα γιὰ τὸ Λιβόρνο βλ.

κατὰ τὴν ὁποία ἀνθεῖ ἐκεῖ ἡ ἐλληνικὴ παροικία⁵² κυρίως μετὰ τὸ 1760. Ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Σταύρου γνωρίζουμε πολλοὺς Ἡπειρώτες ἐγκατεστημένους στὸ Λιβόρνο στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνα, καθὼς καὶ ἄλλους ποὺ μετακινοῦνται μεταξὺ Ἡπείρου-Λιβόρνου. Ὁ Ἰωάννης Βρεττός ἔχει ἐκεῖ ἰδρύσει τὴν ἐταιρεία Ἰωάννης-Ἀργύρης Βρεττός καὶ Σία.⁵³ Πρόκειται γιὰ τὴν οἰκογένεια ποὺ δίνει τὰ «λάσσα», ἐπιχορηγήσεις καὶ κληροδοτήματα γιὰ τὴ δημιουργία καὶ τὴ λειτουργία τοῦ νοσοκομείου Ἰωαννίνων (1799).⁵⁴ Ἀπαντῶνται ἐπίσης στὸ Λιβόρνο καὶ ἄλλοι ἔμποροι, ὅπως οἱ Θεοδόσιος Ζωσιμάς, Ἀπ. Βασιλείου, Δημ. Κονταξῆς καὶ Σία, Τριαντάφυλλος Κατσαρός, Μοσπινιώτης καὶ ἄλλοι. Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο Δουροῦτῃ πληροφοροῦμαστε ὅτι ἐκτὸς τῶν ἰδίων ἐμπόρων βρίσκονται ἐγκατεστημένοι στὸ Λιβόρνο καὶ οἱ Κ. Παράσχης, Ν. Σγοῦρος (συμπέθεροί τους), οἱ ἀδελφοὶ Σταματάκη καὶ ἄλλοι.⁵⁵

Στὴν ἀλληλογραφία τοῦ Γάλλου προξένου Λιβόρνου (1793-1795) μετὰ τὶς γαλλικὲς ἀρχὲς ἐξιστορεῖται μιὰ ἀξιοπρόσεκτη περίπτωση καταδρομῆς ποὺ ἀποκαλύπτει τὶς ἐμπορικὲς δραστηριότητες καὶ τὸ δυναμισμό Ἡπειρωτῶν ἐμπόρων στὸ Λιβόρνο (1793-1794).⁵⁶ Πρόκειται γιὰ τοὺς ἀ-

G. Sonnino, *Saggio sulle industrie marine e commercio in Livorno sotto i primi due lorenese (1737-1790)*, Cortona 1909. M. Baruchello, *Livorno e il suo porto. Origini, Caratteristiche e Vicende dei Traffici Livornesi*, Livorno 1932. D. Lormer, *Merchants and Reform in Livorno (1814-1868)*, Callifornia 1987.

52. Νικ. Τωμαδάκης, «Ναοὶ καὶ θεομοὶ τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος τοῦ Λιβόρνου», *ΕΕΒΣ* 16 (1940) 81-127. Κ. Ν. Τριανταφύλλου, *Οἱ Κωστάκηδες τῆς Ἀχαΐας καὶ τοῦ Λιβόρνου. Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Τοσκάνης καὶ τῶν μετεπαναστατικῶν Πατρῶν*, Ἀθήναι 1968. Τοῦ ἴδιου, *Οἱ κώδικες γάμων καὶ βαπτίσεων τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τοῦ Λιβόρνου 1760 καὶ ἐξῆς*, Πάτραι 1986. Γιὰ τὴν ἐλληνικὴ κοινότητα καὶ κατὰ τὸ 19ο αἰὼνα βλ. G. Panessa, *Le comunità greche a Livorno tra integrazione e chiusura nazionale*, Livorno, ἐκδ. Belforte, 1991.

53. Σ. Κουγέζ, «Ἀρχεῖο Σταύρου», σ. 10, 148, 153, 161. Γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Βρεττῶν, τὴν προσωπικότητα τοῦ καθενός, τὶς μετακινήσεις τους μεταξὺ Βενετίας, Λιβόρνου καὶ Ναπολέως, τὴν περιουσία τους καὶ τὰ ἔργα εὐποιίας βλ. Β. Πυρσινέλλη, «Τὰ ἀρπαγμένα ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κτήματα τῶν Βρεττῶν», *ΗΧ* 13 (1938) 134-137. Γιὰ τοὺς Βρεττούς στὸ Λιβόρνο βλ. καὶ Τριανταφύλλου, *Κωστάκηδες...*, σ. 29, 44, 46, 51 καὶ 55.

54. Ἀρ. Σταυρόπουλου, «Τὸ νοσοκομεῖον τῶν Ἰωαννίνων (1799-1821)», *Πρακτικὰ Διεθνοῦς Συνεδρίου: Ὁ Ἡπειρος, Κοινωνία, Οἰκονομία 15ος - 20ός αἰῶνας*, (Γιάννινα 4-7 Σεπτ. 1983), Γιάννινα 1987, σ. 26-30 καὶ 39.

55. Σ. Κουγέζ, «Ἀρχεῖο Σταύρου», σ. 10, 146. Γ. Παπαγεωργίου, «Δραστηριότητες Καλαρρυτινῶν», σ. 174, 182, 185-186. Τριανταφύλλου, *Οἱ Κωστάκηδες...*, σ. 29, 36, 38, 44, 46, 47, 51, 55, 84, 90-91.

56. AMAEF, AD, σειρὰ CCC, τ. 91, σ. 265-267. Rapport fait au comité

δελφούς Ζούκη, γνωστούς και από άλλες πηγές, έγκατεστημένους στο Λιβόρνο στο β' μισό του 18ου αιώνα.⁵⁷ Στόν έμπορικόν οίκο τών Ζούκη στά τέλη του αιώνα (1793) βρίσκουμε τούς εξαδέλφους 'Ιωάννη, γιό του Θεόδωρου Ζούκη, και Χριστόδουλο, γιό του 'Αθανάσιου Ζούκη. Οί έμπορικές δραστηριότητες του 'Ιωάννη Ζούκη μάς είναι γνωστές και από τό άρχεϊο Δουρούτη. 'Ανήκει στή συντροφιά τών συγχωριανών του Καλαρρυτινών αδελφών Παράσχη (1781-1800), πού είχαν έμπορικόν οίκο στο Λιβόρνο, και έκανε μαζί μ' αὐτούς και τούς αδελφούς Δουρούτη συντροφικές άγορές.⁵⁸

Στίς πηγές μας οί έμποροι Ζούκη φέρονται ως νομοταγεῖς όθωμανοί υπήκοοι, πού πληρώνουν μέ συνέπεια χαράτσι και άλλα δοσίματα στά Γιάννενα. 'Ασχολοῦνται στήν περίπτωσή μας μέ τό έμπόριο άποικιακῶν, κυρίως ζάχαρης, και συνεργάζονται μέ τό συμπατριώτη τους Δημήτριο Μπιτώνη, πού διέμενε μόνιμα στόν Κάδικα (Cadix) τῆς 'Ισπανίας και τούς προμήθευε έμπορεύματα. Τό θέμα άπασχολεῖ τίς γαλλικές άρχές, γιατί τόν 'Απρίλιο του 1793 ή πραμάτεια τών 'Ηπειρωτῶν εμπόρων πού μεταφερόταν στήν 'Ηπειρο έγινε λεία Γάλλων καταδρομέων και τά κιβώτια τῆς ζάχαρης μοιράστηκαν άργότερα ανάμεσα σέ Γάλλους κουρσάρους, Γάλλους στρατιώτες και στο Γάλλο πρόξενο στή Γένοβα. 'Επίμυχο σημείο στήν εξέταση αὐτῆς τῆς υπόθεσης ήταν ή «ούδετερότητα τώνπραματευτῶν» και ή νομιμοφροσύνη τους άπέναντι στίς τουρκικές άρχές. 'Ως όθωμανοί υπήκοοι δέ μετεῖχαν στούς ναυτικούς άποκλεισμούς και άνταγωνισμούς στή Μεσόγειο και ἐπὶ πλέον είχαν έκπληρώσει τίς φορολογι-

de Salut Public par le C(itoyen) Verninac, envoyé extraordinaire de la Republique Française près la Porte Ottomane. Reclamation faite par deux sujets ottomans pour une partie de sucre appartenante sur un navire vénitien arrêté par un armement français et conduit à Gènes en Fructidor an 4 (1796) de la Republique. Constantinople le 5 Vendemiaire [28 septembre] l'an 4 de la Republique (1796). Βλ. και έγγραφο 5.

57. Τριανταφύλλου, *Οί Κωστάκηδες τῆς 'Αχαΐας και τοῦ Λιβόρνο...*, σ. 39, 45, 47 και 51. Για τίς δραστηριότητες τών αδελφών Ζούκη στο Λιβόρνο μέ διαβεβαίωσε και ή Δέσποινα Βλάχη, πού ετοιμάζει διδακτορική διατριβή για τούς "Έλληνες έμπορους στο Λιβόρνο, και τήν όποία εύχαριστῶ. 'Ο 'Ηπειρώτης 'Αθανάσιος Ζάκος, έμπορος, σύμφωνα μέ γαλλικές πηγές (Σ. Βορείου, *Ναυτικό*, σ. 35-37) έγκατεστημένος στο Λιβόρνο κατά τά έτη 1750-1751, ίσως, αν υποθέσουμε παρανάγνωση τών έγγραφων από τό Μάξιμο, νά ταυτίζεται μέ τόν 'Αθανάσιο Ζούκη, πατέρα του ενός από τούς έν λόγω έμπορους.

58. Γ. Παπαγεωργίου, «Δραστηριότητες Καλαρρυτινών εμπόρων», σ. 183-184. Τοῦ ίδιου, «Έμπόρου πατρός έπιστολαί πρὸς τόν έαυτοῦ υἱόν», *Δωδώνη* 20¹ (1991) 284 και σημ. 3.

κές τους υποχρεώσεις στην πατρίδα τους. «Τὸ πράμα νεοτράλε, δι' αὐτὸ καὶ λίμπρο καὶ ἐμεῖς εἴμεθα νεοτράλοι ... ἐστείλαμε καὶ τὰ χαρταζο-
χάρτια μας καὶ ὅλα τὰ δικαιώματά μας, ὅπου πληρώνουμε ὅλα τὰ δοσί-
ματα εἰς τὴν χώραν μας...». Ἐξάλλου «ὁ ἐδῶ Γράν Δούκας μᾶς ἔκαμε
νεοτραλιτὰ μὲ τὴ Ρεπούμπλικα τῆς Φράντζας». ⁵⁹ Ἡ ὅλη ὑπόθεση ἐμπλέ-
κεται στὶς γραφειοκρατικὲς διαδικασίες τῶν γαλλικῶν προξενείων Λιβόρ-
νου καὶ Γένοβας καὶ ἀντιμετωπίζει τὴν ἀδιαφορία τοῦ Γάλλου προξένου
τῆς Γένοβας, ποὺ ἐνέχεται σ' αὐτή. Οἱ Γιαννιωτὲς ἔμποροι, παρὰ τὶς ἀντι-
δράσεις, ἐμμένουν πεισματικὰ στὴ διεκδίκηση τοῦ δικαίου, ὅπως φαίνε-
ται ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία μὲ τὸν προμηθευτὴ τους καὶ ἀποδέκτη τοῦ φορ-
τίου Χριστόδουλο Βλαχούτση, «Barataire» τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας
στὴν Ἄρτα. Πρόκειται γιὰ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Δημ. Βλαχούτση, ποὺ ἀναφέ-
ραμε, ὁ ὁποῖος μαζὶ μὲ ἄλλους ἐμπόρους, μέλη τῆς ἐταιρείας «Βλαχού-
τσης - Καρύδης - Ἀμοῖρος καὶ Σία» ἀπαντῶνται συχνὰ στὸ Ἀρχεῖο
Σταύρου. Ἀς σημειωθεῖ ὅτι οἱ ἔμποροι Κωνσταντίνος Καρύδης καὶ Εὐ-
στράτιος Ἀμοῖρος υπογράφουν ὡς μάρτυρες σὲ ἔγγραφο ποὺ ἀφοροῦν
τὴν ὑπόθεση τῶν ἀδελφῶν Ζούκη. ⁶⁰

Τοῦ θέματος τῶν Ἡπειρωτῶν ἐμπόρων ἐπιλήφθηκε τέλος ἡ Comité
de Salut Public. Ἡ Πύλη, ὡς γνωστόν, δὲν εἶχε ἀκόμα ἀναγνωρίσει ἐπί-
σημα τὴ γαλλικὴ Δημοκρατία. Ὡστόσο βρισκόταν στὴν Κωνσταντινού-
πολη (1793) ὁ Descorches, ex-marquis de Sainte-Croix, ὅχι ὡς ἐπίση-
μα ἀποδεκτὸς πρεσβευτῆς, ἀλλὰ ἀπλῶς μὲ τὴ σιωπηρὴ ἀνοχή τοῦ Διβα-
νίου. ⁶¹ Ἐκ μέρους τῶν Γιαννιωτῶν ἐμπόρων ἀπευθύνθηκε σ' αὐτὸν ὁ Δημ.

59. AMAEF, AD, CCC, τ. 91, σ. 267-268, Τέσσερα γράμματα τῶν ἀδελφῶν
Ζούκη ἀπὸ Λιβόρνο (6 καὶ 20 Μαρτίου καὶ 17 Ἀπριλίου καὶ 6 Ἰουλίου 1795) πρὸς
τὸν Χριστόδουλο Βλαχούτση, ἔμπορο στὰ Γιάννενα, ἀδελφὸ τοῦ Κ. Βλαχούτση, διερ-
μηνέα τοῦ γαλλικοῦ προξενείου τῆς Ἄρτας, καθὼς καὶ μετάφραση τῶν ἐγγράφων
αὐτῶν. Βλ. ἔγγραφο 6.

60. AMAEF, σειρὰ CCC, τ. 91, σ. 267-268, Τέσσερα γράμματα τῶν ἀδελ-
φῶν Ζούκη ἀπὸ Λιβόρνο. Βλ. ἔγγραφο 6.

61. Ἡ Πύλη ἀπέπεμψε σκαιῶς τὸν ἀμέσως διάδοχο τοῦ Choiseul-Gouffier
M. de Sémoval (1791). Ὁ Descorches de Saint-Croix κατόρθωσε παρὰ τὴν ἀνε-
πίσημη παραμονή του νὰ ἐξασφαλίσει τὴν οὐδετερότητα τῆς Πύλης στὸν πόλεμο ποὺ
ἡ μοναρχικὴ Εὐρώπη διεξῆγε κατὰ τῆς Γαλλίας. Ed. Driault, *La question d'Orient.
Depuis ses origines jusqu'à nos jours...*, Paris 1900, σ. 71. Ἡ Πύλη ἀναγνωρίζει
τὴ Γαλλικὴ Δημοκρατία μετὰ τὸ 1795, ὅποτε ἡ Γαλλία ἔχει δικαίωμα νὰ ἀποστείλει
καὶ πάλι πρεσβευτή. Βλ. E. de Marcère, *Une Ambassade à Constantinople, La
Politique Orientale de la Revolution Française*, Paris 1927, σ. 2, 246. G. Le-
febvre, *La France sous le Directoire 1795-1799*, Paris 1984, 55. Βλ. καὶ σημ. 58
καὶ 59. Πρβλ. ἔγγραφο 5.

Βλαχούτσης και τὸ θέμα μπῆκε σὲ διπλωματικότερη τροχιά ἐξέλιξης. Οἱ ἀρνήσεις τοῦ Γάλλου προξένου τῆς Γένοβας δὲν ἐκλείσαν τὴν ὑπόθεση. Οἱ Ἑπειῶτες ἔμποροι, ὡς ὀθωμανοὶ ὑπῆκοι, μποροῦσαν νὰ προσφύγουν στὴ μεσολάβηση τῶν Ὀθωμανῶν. Ἔτσι, ἀκόμα κι ἂν τὰ κιβώτια τῆς ζάχαρης εἶχαν πουληθεῖ, ἡ Comité de Salut Public ἐξουσιοδοτοῦσε τὸν ἀπεσταλμένο της στὴν Κωνσταντινούπολη νὰ δοθεῖ στὴν ὑπόθεση μιὰ ἀλύση ἐπάξια τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς γενναιοψυχίας τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ». ⁶²

*

Τὰ παραπάνω συνιστοῦν περιπτώσεις ἐλάσσονος, βέβαια, ἐμπορίας σὲ σύγκριση μὲ τὴν ἐμπορικὴ δραστηριότητα τῶν Ἑπειωτῶν στὴ Λιψία, τὴ Βιέννη, τὴν Τεργέστη, τὴ Βενετία, ὅπου τὰ πολυκλαδὰ ἐμπορικὰ δίκτυα (branches). Ὡστόσο εἶναι ἐνδεικτικὲς τῶν ἐμπορικῶν συνθηκῶν καὶ τάσεων τῆς ἐποχῆς, στὰ πλαίσια τῶν ὁποίων τὸ παροικιακὸ φαινόμενο ὀριμάζει καὶ μορφοποιεῖται καὶ τὸ ἡπειρωτικὸ ἐμπόριο ὁργανώνεται καὶ παίρνει τὰ ὀριστικὰ του γνωρίσματα.

Ἡ ἐνσωμάτωση τῶν Ἑπειωτῶν ἀδελφῶν Πάνου στὸν ἐμπορικὸ κόσμο καὶ τὴν κοινωνία τῆς Νεαπόλεως καὶ ἡ δημιουργία ἀπὸ αὐτοὺς αὐτόνομου ἐμπορικοῦ οἴκου μὲ παραρτήματα στὸ ἐξωτερικὸ δείχνουν εὐκρινῶς τὸ δυναμισμό τους. Ἀξιοποιεῖται στὸ ἔπακρον ἡ συγκυρία παροχῶν τοῦ Βασιλείου πρὸς τοὺς μετανάστες καὶ τοὺς ἐμπόρους.

Τὰ στοιχεῖα μας γιὰ τὶς ἐμπορικὲς δραστηριότητες τῶν Ἀρτινῶν, ἐγκατεστημένων στὴ Μπαρλέττα (1780 κ.έ.), καὶ τῶν Γιαννιωτῶν στὸ Λιβόρνο ἐνισχύουν καὶ συγκεκριμενοποιοῦν γνωστὲς ἤδη ἐπισημάνσεις. Ἔτσι:

1. Ἐπαναδραστηριοποιοῦνται οἱ ἐλληνικὲς κοινότητες τῆς Ἰταλίας (Μπαρλέττας, Νεάπολης, Ἀγκώνας, Λιβόρνου) κατὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 18ου αἰῶνα. Εἶναι γνωστὸ ὅτι κατὰ τὴ διάρκεια καὶ μετὰ τὴ λαίλαπα τῶν Ὀρλωφικῶν ἔγιναν μαζικὲς μεταναστατεύσεις πρὸς τὴν Ἰταλία, ἐνῶ μετὰ τὴ συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ-Καϊναρτζή (1774) ἐνθαρρύνθηκαν οἱ ἐμπορικὲς καὶ ναυτιλιακὲς δραστηριότητες.

Ἡ εἰσβολὴ τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων στὴν περιοχὴ τοῦ Μπάρι τὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 18ου αἰῶνα —οἱ ἐτήσιες εἰσαγωγὲς τῶν Ἑλλήνων ἔφθαναν ἐκεῖ τὰ 150.000 δουκάτα— εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν παραχώρηση ἐκ νέου προνομίων «di casamenti e chiesa» (21 Φεβρ. 1789). Προβλεπόταν ἡ ἐγκατάσταση ὡς καὶ 60 ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν στὴ Μπαρ-

62. AMAEF, σειρά CCC, τ. 91, σ. 265-267, Rapport fait au Comité de Salut Public, 6.π.. Βλ. ἔγγραφο 5.

λέττα χωρίς να υπολογίζονται οἱ Ἑλληνες ποὺ ἐκεῖ πηγαينوέρχονταν. Ἡ μετακίνηση τῶν Ἡπειρωτῶν ἐμπόρων πρὸς τὴ Νότια Ἰταλία λοιπὸν εἶχε ἐρείσματα.⁶³

2. Ἀνθεῖ τὸ μεταπρατικὸ ἐμπόριο, ποὺ ἀποτέλεσε, ὡς γνωστὸν, τὸ μοχλὸ τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης στὴν Ἡπειρο,⁶⁴ κυρίως στὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα.

Τὸ ἀρχαικὸ ὕλικὸ στὸ ὁποῖο στηρίζεται ἡ μελέτη ἐπιτρέπει καὶ ἐπὶ μέρους παρατηρήσεις. Οἱ μεταπράτες ἐμποροὶ φέρονται ἀπὸ χρόνια ἐγκατεστημένοι στὶς πόλεις αὐτὲς τῆς Ἰταλίας. Γίνεται μάλιστα λόγος γιὰ εὐρύτερη ἐγκατάσταση στὴν περιοχὴ τοῦ Μπάρι, ποὺ δείχνει μαζικὴ μᾶλλον μετανάστευση οἰκογενειῶν. Ἐξάλλου ἡ ἀποδημία γιὰ ἐμπορικοὺς λόγους εἶναι χαρακτηριστικὸ τῶν Ἡπειρωτῶν αὐτὴν τὴν περίοδο.⁶⁵

Ἡ ἀλλαγὴ ἢ ὄχι τῆς ὑπηκοότητος τῶν Ἡπειρωτῶν ἐμπόρων ποὺ ἀναφέρονται στὴ μελέτη δὲν εἶναι πάντοτε εὐκρινὴς στὶς πηγές. Ἡ ἀνάμειξη τῶν ἀδελφῶν Πάνου στὰ δημόσια πράγματα τῆς Νεάπολης ἴσως δικαιολογοῦσε τὴν ἀλλαγὴ. Γιὰ τοὺς Ἀρτινοὺς ἐμπόρους τῆς Μπαρλέττας δὲν ὑπάρχουν ἐνδείξεις. Οἱ ἀδελφοὶ Ζούκη, ἂν καὶ ἐγκατεστημένοι στὸ Λιβόρνο, δηλώνουν ὅτι: «Ἐμεῖς ἔχομεν τὰ σπίτια μας εἰς Ἰωάννινα», ὅπου καὶ πληρώνουν «ὅλα τὰ δοσίματα». Οἱ ἴδιοι ὅμως, ἐνταγμένοι στὴν ἑλληνικὴ κοινότητα τοῦ Λιβόρνου, πληρώνουν κοινοτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰς εἰσφορές. Ἀναγράφονται τὰ ὀνόματά τους στὴν κατ' ἔτος «δρῆτα».

Ἡ ὁθωμανικὴ ὑπηκοότητα ἐξασφάλιζε στοὺς ἀδελφοὺς Ζούκη πλεονεκτήματα ἐναντι τῶν ἄλλων ἐμπόρων, ὅπως στὴ συγκεκριμένη περίπτωσιν τὴν οὐδετερότητα καὶ συνεπῶς τὴν ἐλευθεροκοινωνία στὶς ἐμπορικὰς

63. Ι. Κ. Χασιώτη, *Ἐπισκόπηση τῆς ἱστορίας τῆς νεοελληνικῆς διασπορᾶς, Θεσσαλονίκη* (ἐκδ. Βάνιας) 1993, σ. 51, 72-74. Γιὰ τὰ προνόμια βλ. R. Romano, *Le commerce du Royaume de Naples avec la France et les pays de l'Adriatique au XVIII siècle*, Paris 1951, σ. 89-90. Γιὰ τὴν ἑλληνικὴ παροικία στὴν Ἀγκώνα βλ. Γ. Παπαγεωργίου, «Συμβολὴ στὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγκώνας κατὰ τὸ 19ο αἰῶνα», *Δωδῶνη* 4 (1975) 295-339.

64. Ι. Κ. Χασιώτη, *Ἐπισκόπηση τῆς ἱστορίας τῆς νεοελληνικῆς διασπορᾶς*, σ. 50. Πρβλ. καὶ σ. 153, 156-7 τῆς μελέτης. Γιὰ τὸ μεταπρατικὸ τρόπο ἐμπορίου μέσω ἀντιπροσώπων (ρεκουμάνταρων) βλ. Ἑλ. Γιαννακοπούλου, *Γαλλοελληνικὴ ἐκμετάλλευση δασῶν*, σ. 113, σημ. 12, ὅπου καὶ συγκεντρωμένη ἡ σχετικὴ μὲ τὸ θέμα βιβλιογραφία.

65. H. Holland, *Travels*, σ. 148: «This method of preventing emigration has the effect of retaining in Ioannina branches of all the ancient families of the place and there by of keeping up commercial connections which otherwise might be transferred elsewhere». Βλ. σ. 155, 159 τῆς μελέτης.

συναλλαγές και μεταφορές. Οικειοποιούνται όμως, άσχετα με την ύπηρε-
 ότητά τους, και τὰ όφέλη τῆς παραμονῆς τους στήν άλλοδαπή. Γι' αὐτό
 και προσθέτουν στήν επιχειρηματολογία τους: «'Ο έδω Γράν Δούκας μας
 έχει νεοτραλιτὰ με τήν αὐτήν Ρεπούμπλικαν» (Γαλλία).⁶⁶

“Όπως ἡ χρήση τῆς διπλῆς σημαίας, άλλοτε όθωμανικῆς άλλοτε βε-
 νετικῆς ἢ ρωσικῆς, από τοὺς “Ελληνες “Όθωμανοὺς ύπηρεοὺς κατὰ τίς με-
 ταφορές,⁶⁷ ἔτσι και τὸ παιχνιδι τῆς διπλῆς ύπηρεοότητας με ἔγκυρα ἢ πλα-
 στὰ στοιχεῖα και με ἐπιλογές κατὰ περίπτωση δὲν ἦταν ἔξω από τίς ἐμ-
 πορικῆς συνθήεις τοῦ μεταπράτη ἐμπόρου. “Η διατήρηση ἐξάλλου ἐμπο-
 ρικῶν οἰκων ταυτόχρονα στήν πατρίδα και στήν άλλοδαπή (π.χ. Λιβόρνο
 και Γιάννενα) ἦταν συνηθισμένο φαινόμενο στίς πρακτικῆς ἀκόμα και τῶν
 μικρότερων ἐμπόρων. Διευκολυνόταν ἔτσι ἡ συγκέντρωση και ἡ διακίνη-
 ση τῶν ἐμπορευμάτων (εἰσαγωγῶν - ἐξαγωγῶν), ἀλλά και ἐξυπηρετοῦνταν
 οἰκογενειακῆς και περιουσιακῆς ἀνάγκες.⁶⁸

“Η διάχυση τῶν “Ηπειρωτῶν ἐμπόρων στίς πόλεις τῆς “Ιταλίας και ἡ
 πύκνωση ἐκεῖ τῶν ἐμπορικῶν τους πρακτορείων, καθὼς και οἱ ἀνάγκες
 ποὺ ἐπέβαλλαν τὸ μεταπρατικὸ τρόπο ἐμπορίας εἶναι ἐμφανεῖς στίς πηγές.
 «Εἶμεθα από τήν χώραν μας και εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς “Ιταλίας διὰ νὰ ἐβγά-
 λωμεν τὰ ἔξοδά μας και δοσίματα, ἐπειδὴ ὁ τόπος μας δὲν ἔχει καμίαν
 ἰντράδαν και οὕτως πολιτευόμεθα».⁶⁹ “Η ἐμπορία σὲ οἰκογενειακὸ ἐπίπε-
 δο διευκολύνει τὴ δημιουργία ἐμπορικῶν πρακτορείων με τὴ διασπορά
 τῶν ἐταίρων (ἀδελφῶν, τέκνων, γαμπρῶν, ἐξαδέλφων, συμπεθέρων) στίς
 διάφορες πόλεις και στὰ πόστα προμηθειῶν. “Ετσι διευκολύνονται οἱ με-
 τακινήσεις τῶν ἐμπόρων-ἐταίρων. “Η μετάβαση με τήν καρότσα από τὴ

66. Τριανταφύλλου, *Οἱ Κωστανήδες...*, σ. 39, 45, 47, 51. Βλ. ἔγγραφο 6, σ. 172 τῆς μελέτης.

67. Σ. Βορείου, *Ναυτικό*, σ. 25-28. Νικ. Βλασσόπουλου, *“Η ναυτιλία τῶν “Ιο-
 νίων νήσων, 1700-1761*, τ. 1, “Αθήνα 1995, σ. 86-90.

68. Βλ. σ. 158-159 τῆς μελέτης. Πρβλ. H. Holland, *ὁ.π.*, σ. 148. «...They emi-
 grate in considerable number to the adjacents countries where their activity
 can have more scope in the nature of the government. Some branches of the
 migratiny families howere are always left in Turkey either from necessity
 from the possession of property in the country or from the convenience to both
 parties in a commercial point of view. Thus by far the greater port of the ex-
 terior trade of Turkey in the exchange of commodities, is carried on by Greek
 houses which have residents at home and branches in various cities of Europe
 mutually aiding each other; and by means of the lather extending their con-
 cern much more variously than could be done in Turkey alone».

69. Βλ. ἔγγραφο 6, σ. 172 τῆς μελέτης.

Μπαρλέττα στη Νεάπολη και από τη Νεάπολη στο Λιβόρνο⁷⁰ είναι φαι-
νεται άπλή υπόθεση.

Οί έμπορικέσ οικογενειακέσ έπιχειρήσεισ έχουν ώσ προμηθευτέσ ίσχυ-
ρούσ έμπόρουσ, ένταγμένουσ σέ πολύκλαδουσ έμπορικούσ οίκουσ. Οί άδελ-
φοί Πάνου στη Νεάπολη συνεργάζονται με πορτογαλικό έμπορικό οίκο,
ένω οί άδελφοί Ζούκη έντάσσονται στο δίκτυο τήσ εταιρείασ «Βλαχού-
τσησ, Καρύδησ, Ἀμοιροσ και Σία», που διασυνδέεται με τόν έμπορικό
οίκο Σταύρου. Παράλληλα, συμμετέχουν στην έμπορική συντροφιά τών
άδελφών Δουρούτη και Παράσχη. Πίσω όμως από τά έμπορικά κατάστι-
χα κάθε οίκου λανθάνει ένασ κόσμος μικρών ή μεγάλων έμπόρων και όμά-
δων με συγκεκριμένα πόστα και έπιμερισμό δραστηριοτήτων. Ἔτσι πα-
ρατηρεΐται έξειδίκευση σέ συγκεκριμένουσ έμπορικούσ τομεΐσ, άν και εΐ-
ναι γενικά γνωστό ότι οί έμπορικοί οίκοι διακινούσαν πλῆθος ποικίλων
έμπορευμάτων. Συγκεκριμένα, οί Ἀρτινοί έμποροι τήσ Μπαρλέττασ άσχο-
λοῦνται με τὸ έμπόριο δερμάτων άρνιῶν για τά βυρσοδεψεία τήσ Νεαπό-
λεωσ, ένω οί έμποροι Ζούκη κυρίωσ με τά άποικιακά.

Μέσω έστω και τοῦ άποσπασματικοῦ ὕλικοῦ τήσ μελέτησ ή κίνηση
τοῦ ήπειρωτικοῦ έμπορίου είναι έμφανήσ: Γιάννενα - Μπαρλέττα - Νεά-
πολη - Μεσσήνα - Κάδικασ. Ἔνα έμπορικό ρεῦμα έξω από τούσ μηχανι-
σμούσ που στήριζαν τὸ βενετικό μονοπώλιο. Ἀλλωστε ὁ έμπορικός αὐτόσ
κόσμος είχε από τὸ 16ο αἰῶνα άρχίσει νά αὐτονομεΐται μέσω τών πανη-
γυριῶν τοῦ Lanciano και Recanati και άργότερα τήσ Senigallia.⁷¹ Ἐπί-
κεντρο τοῦ μεταπρατικοῦ έμπορίου πρὸς τήν Ἡπειρο, κυρίωσ στά τέλη
τοῦ 18ου αἰῶνα, είναι τὸ Λιβόρνο.

Οί παραπάνω παρατηρήσεισ συγκλίνουν στη σκιαγράφηση κάποιου
μοντέλου τοῦ ήπειρωτικοῦ έμπορίου, περισσότερο έμπλουτισμένου άπ'
αὐτό που προτείνει ὁ Holland.⁷² Τὸ θέμα όμως αὐτό, ὅπως και τὸ σύστη-
μα ὀργάνωσής αὐτοῦ τοῦ έμπορίου (ρουφέτια), καθώσ και ή σχέση του με

70. Βλ. σ. 148-50, 155-6 τήσ μελέτησ. Για τίσ συχνέσ μετακινήσεισ τών έμπό-
ρων στην Ἰταλία βλ. και Ἀρχεῖο Σταύρου, σ. 10, 146-155, 160-164 και άρχεῖο Δου-
ρούτη (Γ. Παπαγεωργίου, «Δραστηριότητεσ»), σ. 173-174, 176, 178, 182-187.

71. Ἑλ. Γιαννακοπούλου, «Ἡ Ἄρτα επίκεντρο τοῦ άναγχατισμοῦ τών ξένων»,
σ. 318-320. Βλ. και τήσ Ἰδιασ, *La région de la Grèce de l'Ouest*, σ. 133-134. Για προ-
σπάθειεσ άνεξαρτητοποίησησ Ἑλλήνων Βενετῶν ὑπηκόων μέσω έμπορικῶν δραστη-
ριοτήτων στη Senigallia βλ. Κατσιαρδη-Hering, *Τὸ Πανηγύρι τήσ Senigallia*, σ. 56.
Για επέκταση δραστηριοτήτων πρὸς τή Senigallia Ἡπειρωτῶν έμπόρων έγκατεστη-
μένων στη Βενετία, σ. 139-140.

72. H. Holland, *Travels*, σ. 148-149.

τὸ ἀντίρροπο πρὸς Βενετία ρεῦμα τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἐμπορίου — Ἡπειρώ-
τες ἐγκατεστημένοι στὸ Λιβόρνο, λ.χ. οἱ Βρεττοί, ἔχουν ἐμπορικοὺς οἴκους
καὶ στὴ Βενετία—, ἀπαιτοῦν πολυδιάστατη ἔρευνα καὶ δὲν ἀποτελοῦν
στόχο τῆς ἀνακοίνωσης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ¹

A. ARCHIVIO DI STATO DI NAPOLI

Σειρά: AFFARI ESTERI

Ἔγγραφο 1

ASN, Affari Esteri

2675, φάκ. 35.

(Ἀχρονολόγητο συνημμένο πρὸς ἀΐτηση τοῦ Μιχ. Πάνου μᾶλλον τοῦ 1770)

S(ua) R(eale) M(aestà)

Signore

Michele Panno della città di Paramitia nell'Albania superiore, posto a vostri li piedi, umilmente espone: Onde nella sopravvenienza delli Turchi doppo la morte del Principe Scanderbeg, cade la sua famiglia in quelle vicende, che generalmente apportò alla soggiogata Nazione il conquistatore, e specialmente alle famiglie le più distinte quali formato avevano il principal nervo della Guerra del Principe, come su, quella del supplicante: In questo stato continuo la sua famiglia a contare la costituzione fino alle Guerre del 1715, nelle qualli per le antiche memorie, già il Turco concepite, apprensioni d'intelligenza, a pro de Principe Cristiani, e specialmente per il Regnante delle due Sicilie, dove in tempo di Pace s'eran aperte col traffico reciproche corrispondenze, ed in crudeli sopra chi scorse il suo sospeto, condannando con ciò il zio del supplicante all'ultimo supplicio, nel quale destino farebbe pur il Padre caduto se involandosi con figli non di osse rifuggiato in Messina abbandonando al Fisco due Feudi apelati di Livichista, e Valanidia, che gli eran avanzzati dall'antichi possessi, e fortune. Accolto caritatevolmente dal Regnante tra suoi

1. Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἐγγράφων τηρήθηκε ἡ ὀρθογραφία τοῦ κειμένου.

sudditi, egli acceso di gratitudine e di riconoscenza studiò e ome rendersi utile allo stato, e su di piantar Casa di negozio in nome del supplicante, che era il so nolo di mille zecchnini su trasportato a Corfu, dove a quel lazaretto, si trovò attaccato della Peste, che privo di vita quattro de suoi Domestici se darsi alle siamme tutto il suscettibile di suoi averi, e consumò nelli dispendi la maggior parte del suo contante, e crediti, che aveva in quella, ed in altre Piazze.

Si riduste al fine di tutte la fatalità della Peste in Otranto, e quivi ripigliando la negoziatura, apportò nella sola estrazione che fece d'ogli in termine di due mesi da venti sette mila ducati di prodotto alle Regie Dogane, indi passato in Napoli ampliò le applicazioni, ma non trovò quell'integrità, quella puntualità, e quell'onestà, che regnar deve tra Negozianti: onde in pochi anni si trovò de persone di varj ceti involto in raggiri ed in lite, che malmenate da più Causitici gli accrebbero le soccumbenze in continui, e moltiplici spese, ne può mai arrivarne al fine.

In mezzo così fatti garbugli vendo fatto venire per conto di D. Antonio Gomez Figuerò il Portuese per 28 mila ducati di tabbacchi da Salonicchio hà poi docer colla perdita di due mila ducati darli alli Cangiani, e Compagni, che a lui subentrarono nell'Arrendamento, per ducati quindici mila al Regio Fisco, con aver dato fuori per sicurezza di biglietti per detto Portuese le sue gioje e crediti in Piazza, che ancora di queste ne restò privo; assieme con altri ducati da dieci mila appartenenti al supplicante sù il subbaffitto della Calabria Ultra, in dove non hà mancato la mala corrispondenza del Portuese sudetto, che perchiò per necessità inevitabile sta sec(c)o il giorno d'oggi litigando presto la Regia Giunta.

Cose tutte, che diedero il finale sconcerto a suoi negozi, e corrispondenze, e io ridussero agli estremi bisogni nell'orlo de quali una lunga malatia, ed in questa la morte di sua moglie forastiera gli hà data l'ultima scossa fino collo svaleggio di sua Casa da Servitori e Domestici.

Si strane catastrofe non altro partito li danno, che quello di raccomandarsi alla vostra Real Clemenza compatiteli Sire, e nel vostro grand Animo computatele unassieme con quanto egli contribuì in Messina, e quì nel Regno a pro del Commercio, e delle finanze: con quanto fece per il vostro Servizio fino col sacrificio del Capitano suo fratello, e con la perdita della Compagnia ne'principi stessi, che con

molta spesa l'aveva ammassata oltre il grosso mensile dispendio per il dilui decente mantenimento si nelle guarnizioni che nella Campagna come ben noto, ed in particolare al Conte Triulzi, e rimirate nel tempo stesso l'attual dissimpegno dell'altro suo fratello Console, che serve senza soldo, e profitto immaginabile, anzi soffre le spese, che indispensabilmente vanno unite al Consolato... Si degni altresì rimirare, che l'impresa generosa del Portoese Figuerò dell'importante Arreniamento di Tabacco, con tanto vantaggio dell'azienda di V.M., essere stato primo d'ogn'altro il supplicante, che l'assicurtà del Regio Fisco, e soccorsi nel principio quantità di tabbachi; che ne su l'ultimo sconcerto della Casa del povero supplicante.

In vista a tuttociò può egli non confidare, che la vostra magnanimità, e Reale munificenza non sii per porgerli una pietosa, e caritatevole mano, acciò non termini di annichilirsi.

Vi supplica adunque in queste sue miserie con lacrime, e con le più umili istanze, acciò gli doniate almen un qualche officio dal cui provento possi ritraere il proprio mantenimento, porgere egli all'altissimo incessanti le preci; acciò sempre più benedichi V. M., e la Vostra Augusta Prole:

Grazia, ut Deus.

Ἔγγραφο 2

ASN, Affari Esteri

τ. 2675, δεσμ. 35

Napoli li 28 Genajo 1768

Noi qui sottoscritti Negozianti di questa piazza di Napoli facciamo piena ed indubitata fede a chi spetta veder la presente come conosciamo benissimo a Michele Panno esser stato per molti anni in questa Città Negoziante publico e la sua firma in piazza avea tutto il credito, sappiamo altesi esser stato egli il primo d'aver dato mano il pleggiaria e tabacco per il D. Antonio Gommès figuerò il Portochese per prendere come hà prese l'affitto Cente del tabacco in questa Città e Regno e perchiò esso Panno si ritova al presente in qualche ristrettezza avendo fatto punto a suoy negocy ablenche a nessuno de negossianti di piazza si hà inteso essere stato debitore di col alcuna...

Ἔγγραφο 3

ASN, Affari Esteri
t. 2679

Barletta li 21 Aprile 1781
(supplica dei mercanti Greci a Vostra Serenità)

Li sotto scritti Negoziani Greci Sudditi della Porta Ottomana dimoranti nella città di Barletta e in altri luoghi convicini della Provincia di Bari prostrati al Real Trono umilmente espongono alla M.V. qualmente sono moltissimi anni da che traficano in questo Regno introducendo merci dal Levante ed estraendo da questo Regno varie e diverse merci ed in particolare quantità notevole di Pelli Agneline ed altri generi.

<i>Gristoforo Papafili</i>	<i>Dimitrio di Gio Dimo</i>
<i>Giovani Pascale</i>	<i>Anastasio Allimono</i>
<i>Nicola Pascale</i>	<i>Giovanni Macridima</i>
<i>Anastassio Papassimo</i>	<i>Nicola Cocca</i>
<i>Michele Anastasio</i>	<i>Giorgio Cosmopolo(;)</i>
<i>Apostolo Papagiorgio</i>	

Per il trasporto di tali merci per il Levante Ottomano sono stati quasi sempre soliti siccome tuttavia lo sono di avvalersi di bastimenti Regni coli sudditi della VM sino al Porto di Corfù e di là poi in avanti sino al Porto di Arta si trasportano il questo Regno è solito imbarcarsi sopra Legni Veneti è di altra nazione sino a Corfù ò altro Luogo per il continuo della prima contumacia e quindi s'introducono in questo Regno, sottomettendosi ad altra Contumacia in osservanza de reali ordini...

Ἔγγραφο 4

Δεκεμβρίου 30 1780, Ἄρτα
(Συνημμένο στὴν ἀναφορὰ τῶν 11 Ἀρτινῶν τῆς 21 Ἀπριλίου 1781)

Ὁ Τζώρτζης Δόλτζης κόνσολας τῆς Ἀνάπολης ἔκραξεν ἐκ τοῦ ἐδῶ μεχκεμὲν² τὸν Πίζον Δημήτριον Καραγιάννη ζητῶντας τον κονσολάτα ἀπὸ

2. Μεχκεμές: Δικαστήριο (Mahkemè). Κ. Κουκκίδου, *Λεξιλόγιον ἐλληνικῶν*

τὸ προῶγμα ὅπου εἶχε πηγαίνει εἰς Κορυφούς ἀπὸ τὴν Πούλιαν καὶ ἀπὸ τοὺς Κορυφούς ἦλθεν ἐδῶ μὲ βάρκες λέγοντας ὁ αὐτὸς κόνσολας ποὺ ἔχει φιομάνι ὅπου τὸ προῶγμα ὅπου πηγαίνει μὲ Ἀναπολιτάνους εἰς Κορυφούς καὶ ἔρχεται ἐδῶ μὲ βάρκες χρεωστεῖ νὰ τοῦ πληρώνει κονσολάτο μὲ τὸ νὰ εἶναι κοινὴ ὑπόθεση εἰς ζημίαν τῶν πραγματευτῶν. Ἐπερικαλέσαμεν καὶ ἡμεῖς τὸν κατὴν γιὰ νὰ μὴ γένῃ χούκεμ³ καὶ μὲ τὸ ρέσμι⁴ δὲν ἐπλήρωσε 14 γρόσια

(ὕπογράφουν)

Δημήτριος Βλαχούτσης
Νικολὸς Θεοχάρος
Γεώργιος Παπαδόπουλος
Ἰωάννης Μυστηρα...

B. ARCHIVES DU MINISTERE DES AFFAIRES ETRANGERES (FRANCE)

Σειρά: Correspondance consulaire commerciale (Gênes)

τ. 91 (1793-1795)

Ἔγγραφο 5

Rapport fait au Comité de Salut Public par le C Verninac Envoyé extraordinaire de la Republique Française près la porte Ottomane.

Théodoro et Christodulo d'Athanasio Zuki négociants grecs Rayas du Grand Seigneur établis à Livourne réclament treize caisses de sucre montant ensemble à 1252¹/₂ pièces plattes vieilles et que Démétrio Bittoni autre grec sujet ottoman avoit chargées pour leur

λέξεων παραγομένων ἐκ τῆς Τουρκικῆς, Ἀθήνα 1960 (ἀνάτυπο), σ. 52. Βλ. καὶ Εὐάγγ. Μπόγκα, Τουρκικὲς λέξεις σὲ ποσיותרα ἑλληνικὰ κείμενα, Ἀθήνα 1958 (ἀνάτυπο), σ. 38.

3. Χούκεμ: ἕως (huküm) ὃν δίκαιον. And. Teofilactidis, *Türkiye-Rumca Sözlük* (Λεξικὸν Τουρκο-ελληνικόν), χ.τ. 1960, σ. 294. Πρβ. καὶ Χόκμ: ἰσχὺς, ἐξουσία, δικαστικὴ ἀπόφασις: I. Χλωροῦ, *Λεξικὸν Τουρκοελληνικόν*, ἐν Κων/λει 1899, τ. 1, σ. 706.

4. Ρέσμι. Ρέσιμο = φόρος, δασμὸς (π.χ. resm-i çift, resmi arus, resm-i agnamı, βλ. Σπ. Ἀσδραχῆ, *Μηχανισμοὶ τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας στὴν Τουρκοκρατία* (ιε'-ις' αἰ.), Θεμέλιο 1978, σ. 38, 40, 44. Βλ. καὶ Ἰδ. Γρηγοράκη, *Συλλογὴ ξενολγώσεων λέξεων τῆς ὀμιλουμένης ἐν Κρήτῃ*, Ἐν Χανίοις 1952, σ. 114. Πιθανότατα ρεσμί = δημόσια (ἀπόφασις).

compte à Cadiz sur le navire Vénitien. Il nobile Perastino Capitaine Vincent Matticola, lequel fut arrêté et conduit à Gênes le 11 fructidor⁵ de l'an 2e de la République (1794) par Lavagnini Capitain en second d'un pinque français armé en course et qui commandoit cet armement en l'absence du Cap. Durand.

Ils produisent un extrait legalisé des Registres de la Chancellerie consulaire de la République Française à Gênes No 316 qui contient l'arrêté du consul français en date du 24 du même mois de fructidor portant pour 3e article que les marchandises faisant parti de la cargaison du dit navire vénitien qui pouroient appartenir à des sujets neutres dûment autorisés par le Droit des gens et les loix générales du commerce à avoir domicile et commerce à Livourne et à Cadiz leur seroient relachées à la charge de justifier leur qualité et propriété neutre par devant le tribunal du dit consul français à Gênes dans un délais convenable.

Les Reclamations prétendent avoir en consequence de cette disposition formelle fait auprès du consul français à Gênes toutes les démarches prescrites, lui avoir présenté les pièces les plus probantes de leur qualité de sujets ottomans et de leur propriété et n'avoir jamais été entendus.

L'envoyé de la République française à Constantinople sur la première demande qui lui fut faite à son arrivé par Christodulo Vlacuzzi procureur des susdits négociants grecs s'étoit adressé au consul Général en Toscane qui dans sa reponse, dont ci-joint copie, marpueroit le 11 Prairial⁶ avoir écrit lui même au C. Lacheze pour presser la définition de cette affaire.

Cependant de nouvelles instances auprès de l'envoyé ainsi qu'il compte par le mémoire et par les lettres cy annexées en grec et en français des Seigneurs Theodoro et Christodulo Zuki, demontrent qu'il ne leur a en été donné à Gênes que des réponses absolument négatives.

Leur fondé de procuration est Barataire de la République et sous ce rapport il use à notre égard des plus grands menagements mais

5. Fructidor = ὁ δωδέκατος μῆνας τοῦ δημοκρατικοῦ ἡμερολογίου (18 ἢ 19 Αὐγούστου ὡς 18 Σεπτεμβρίου). Ἡ 11^η fructidor ἀντιστοιχεῖ στὴν 31^η Αὐγούστου.

6. Prairial = ὁ ἕνατος μῆνας τοῦ δημοκρατικοῦ ἡμερολογίου (20 Μαΐου - 18 Ἰουνίου). Ἡ 11 prairial ἀντιστοιχεῖ στὴν 31^η Μαΐου.

stimulé sans cesse par ses commettants il a déclaré qu'il ne tarderait pas à se recuser vis à vis d'eux et ces rayas du grand seigneur ne manqueraient pas de recourir au ministère Othoman que appuyera vivement leur reclamation auprès l'envoyé de la République Française.

Dans cet état des choses il paroitroit inutile que le consul de Gênes fut requis de motiver ses refus reitérés et dans ce cas où les 13 caisses de sucre auroient été vendues pour le compte de l'Equipage Capteur et leur produit consommé, le comité de Salut Public jugeroit sans doute convenable de mettre l'envoyé en mesure de donner aux reclamataires et au besoin à la porte elle même une solution digne de la justice et de la générosité qui caracterisent le peuple français.

“Εγγραφο 6

Ci-joint au Rapport fait au Comité de salut Public le 5 V Vendémiaire [27 septembre] l'an 4 (1796) de la République.

Πρὸς τὸν εὐγενέστατον κύριον Χριστόδουλον Βλαχούτσην

(1795) Μαρτίου 6 Λιβόρνο

Ἰδὸν σὰς περικλείομεν τὸ μαρτυρικὸν ὁμοῦ καὶ δεκάρικον⁷ διὰ τὰς δέκα τρεῖς κασέλας ζάχαρη ὅπου οἱ φραντζέζοι μᾶς ἐπῆραν. πρῶτα τοὺς ἐστείλαμεν κάθε μαρτυρικὸν ὅπου εἴμεθα σούδιτοι ὀθωμανοί, μὲ κανέναν τρόπον δὲν ἐστάθῃ νὰ μᾶς δώσῃ τὸ πρᾶγμα μας ὁ ἐκεῖ κόνσολος τῆς Φραντζας ὅπου εὐρίσκεται εἰς Γένοβαν, ἐστείλαμεν καὶ τὰ χαρατζοχάρτια μας καὶ δὲν μᾶς τὰ ἐδέχθησαν καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ δικαιώματά μας ὅπου εἴμεθα σούδιτοι τοῦ αὐτοῦ βασιλέως μας ὅπου πληρώνομεν ὅλα τὰ δοσίματα εἰς τὴν χώραν μας, καθὼς εἶναι γνωστὸν καὶ εἰς τὴν εὐγένειά σας καὶ ἂν δὲν σερβίρῃ νὰ σὰς τὰ σημειώσομεν ἡμεῖς, γράψαμεν καὶ εἰς τὰ Ἰωάννινα διὰ νὰ μᾶς τὰ στείλῃ καὶ ὅτι μαρτυρικὸν καὶ ἂν σὰς ζητήσουν αὐτοῦ διὰ νὰ λάβωμεν τὸ ἰδικὸν μας ἀπὸ αὐτὴν τὴν Ρεπούμπλικαν τῆς Φραντζας ὅπου τὰ κομμάτια ἀπ' αὐτὰς τὰς δεκατρεῖς κασέλες ζάχαριν κοστίζουν πέτζας πλάτα βέκια⁸ 1252 7¹/₂ καὶ καθενὸς ἐδῶ ἔχομεν τὴν καθολικὴν φακτού-

7. Δεκάρικο. Πρόκειται γιὰ τὴν polizza de carico δηλ. τὴ φορτωτικὴ. Ὁ ἴδιος ὅρος σημαίνει καὶ ἀσφαλιστικὸ συμβόλαιον. Βλ. Ἄνδρ. Γιαννακοπούλου, «Ναυτικὰ ἔγγραφα ἐκ Πατρῶν (1810) ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν Γαλλίας», *Πελοποννησιακὰ* 11 (1975) 72-73.

8. Πέντζας πλάτα βέκια: Ἡ πέντζα, «τὸ κομμάτι» (ἰταλ. pezza), εἶναι λιβορ-

ραν καὶ ἂν κάμη χρεῖαν τοῦ βεβαιώνομεν καὶ ἀπὸ πραγματευτὲς καὶ ἐδῶ διὰ τὰ εἶναι ἡ φήμη του γνωρισμένη ὅπου κάθε πέτζας: 130 πλάτα καὶ 100 τοῦ ἐδῶ τόπου διὰ τοῦτο καὶ παρακαλοῦμεν θερμῶς τὴν εὐγένειά σας διὰ μέσον τῆς αὐτοῦ δικαιοσύνης τὰ λάβωμεν τὸ δίκαιόν μας μαζὶ μὲ τὴ ζημία καὶ ἔξοδα ὅπου ὑπὲρ σήμερον ἔχομεν καὶ τὰ μᾶς συμπαθήσετε διὰ τὸ βάρος ὅπου σᾶς δίνομε ἐπειδὴ ἡμεῖς καθὼς σᾶς εἶναι γνωστὸν εἴμεθα ἀπὸ τὴν χώραν μας καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἱταλίας διὰ τὰ ἐβγάλωμεν τὰ ἔξοδά μας καὶ δοσίματα, ἐπειδὴ ὁ τόπος μας δὲν ἔχει καμίαν ἰντροάδαν καὶ οὕτως πολιτενόμεθα καὶ ὅλοι ἀπὸ τὴν χώραν μας καὶ εἰς τὴν Ἰσπανία ἡγοράσθη τὸ αὐτὸ πρᾶγμα καὶ ἀπὸ τὸ ἄνωθεν δεκάριον βεβαιώνεται.

Ἐτέρη γραφὴ πρὸς τὸν ἴδιον Χ. Βλαχούτσιν εἰς τὰς 20 Μαρτίου 1795.

Ὁ ἐδῶ Γράν Δούκας ὅπου ἔκαμεν τὴν Νεοτραλιτὰν μὲ τὴν αὐτὴν Πεπούμπλικαν τῆς Φραντζας καὶ καθὼς ἐμιλήσαμεν καὶ τοῦ ἐδῶ κοινούλου τῆς καὶ μᾶς ἐσυμβούλευσε τὰ πηγαίνομεν μόνοι μας εἰς Γένοβαν καὶ εἰς τὸν ἐκεῖ ἀμπασαδῶρον τῆς αὐτῆς Πεπούμπλικας καὶ ἂν δὲν μᾶς δώσῃ τὸ δίκαιόν μας τὰ προσαράξωμεν αὐτοῦ. Οὕτως μᾶς ἐσυμβούλευσε καὶ ἂν ἔχομεν καιρὸν θέλομεν ἀπεράσει καὶ εἰς Γένοβαν καὶ τότε θέλομεν σᾶς γράφει καὶ τὸ ἀκόλουθον ὅπως πασχίσετε αὐτοῦ τὰ λάβωμεν τὸ δίκαιον καὶ τὰ μᾶς συμπαθήσετε διὰ τὰ βάρη ὅπου σᾶς δίδομεν.

Ἐτέρη πρὸς τὸν αὐτὸν Χ. Βλαχούτσιν. Ἐν ταῖς Ἀπριλίου 17 1795.

Πασχίσατε σᾶς παρακαλοῦμεν διὰ τὸ ἰντερέσον μας διὰ τὰ λάβωμεν τὸ

νέζικο καὶ ἰσπανικὸ νόμισμα μὲ τὶς παρακάτω ἀντιστοιχίες: Τὸ λιβορνέζικο «κοιμάτι» (πιάτζα) τῶν 8 ρεαλίων ποὺ λεγόταν καὶ τάλαρο, ἡ νόμισμα τῶν ρόδων ἢ λοβορνίνα ἀντιστοιχοῦσε μὲ 5 καὶ 3/4 λίρες «καλές» (moneta buona) ἢ 6 λίρες «μακρές» (moneta lunga) τῆς Τοσκάνης. Λεπτομέρειες βλ. Τριανταφύλλου, *Οἱ Κωστανήδες...*, σ. 37. Τὸ ἰσπανικὸ peso di plata εἶναι ἀργυροῦν νόμισμα. Πρόκειται γιὰ τὸ ἰσπανικὸ πιάστρο (piastre = ἰσπανικὴ λέξις ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὸ γαλλικὸ pièce καὶ στὸ ἰταλικὸ pezza). Ἐτσι τὸ ἰσπανικὸ πιάστρο ὀνομάζεται καὶ peso di plata antiqua (plata = ἄργυρος, ἔλασμα). Τὸ peso ποὺ κόπηκε τὸ 1722 δὲν ἄξιζε ὅσο τὸ κατοπινόν. Γι' αὐτὸ τὰ μετὰ τὸ 1772 νομίσματα ὀνομάζονται piastre forte ἢ peso duro. Τὸ peso di plata vecchia (παλιοῦ ἀργύρου-ἐλάσματος) ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ 1/4 τῆς ἰσπανικῆς πιστόλα. Βλ. Πάνου Πλέσκα, *Συγκριτικοὶ πίνακες νομισμάτων, μέτρων καὶ σταθμῶν*, Κέρκυρα (τυπογραφεῖο ὁ «Κάδμος» Νεοφύτου Καραγιάννη) 1866, σ. 86. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι τὸ πιάστρο τῆς Σεβίλλης ὑπερέβαινε περίπου κατὰ 60% σὲ ἀξία τὸ τουρκικὸ νόμισμα (1736: κατὰ 1 γρόσι καὶ 29 παράδες), Βασ. Κρεμμυδᾶ, *Τὸ ἐμπόριο τῆς Πελοποννήσου στὸ 18ο αἰῶνα*, Ἀθήνα 1972, σ. 119.

ἐδικόν μας ἀπὸ τὴν ρεπούμπλικαν τῆς Φρόντζας καὶ καθὼς ὁμιλήσαμεν καὶ τοῦ ἐδῶ κονσόλου τῆς καὶ μᾶς ἐσυμβούλευσεν ὅπου αὐτοῦ νὰ κινηθοῦμεν ὅπου ἔχει ὁ ἐδῶ Γρὰν δούκας μας τὴ Νεοτράλιτὰ μὲ τὴν αὐτὴν Ρεπούμπλικαν καὶ προσμένομεν τὸ ἀκόλουθον ἂν ἐμπορέσετε αὐτοῦ ἐδῶ νὰ κινηθοῦμεν ὅπως ἐμπορέσωμεν διὰ νὰ ρεκουπεράσωμεν τὸ ἐδικόν μας διὰ μέσου τῶν αὐτῶν ἐξουσιαστῶν μας, παρακαλοῦμεν νὰ πασχίσετε διὰ νὰ ρεκουπεράσωμεν αὐτοῦ καὶ λαμβάνοντας τὰ ὅτι ἔξοδα ἀκολουθήσουν εἶναι καλὰ δομένα εἴμεθα βέβαιοι ὅπου θέλετε κάμει κάθε δύναμιν διὰ νὰ μὴν ζημιωθῶμεν καὶ αὐτὸ νὰ μᾶς λείφει.

Ἐτέρᾳ γραφῇ πρὸς τὸν αὐτὸν Χ. Βλαχούτσην ἀπὸ Ἰουλίου 6 1795.

Διὰ τὴν γνωστὴν ὑπόθεσιν ζάχαρης ὅπου μᾶς ἐπῆραν οἱ κουρσάροι φραντζέζοι καὶ τὴν ἐπῆγαν εἰς Γένοβαν ὅπου ἐπῆγαμεν τὴν γραφὴν τοῦ Ἰνβιάτου μᾶς ἀπεκρίθη ὅτι νὰ ὁμιλήσῃ τοῦ κονσόλου ἐπειδὴ δὲν συμπεδέξει (;) ἀπ' αὐτὸν ὁ Κόνσολος ἐπῆρεν τὸ μισὸν καὶ μᾶς ἀπεκρίθη νὰ ἀπεράσωμεν εἰς τὸ Παρίσι ἂν δὲν μᾶς ἀρέσει ἢ ἀπόφασίς του ὅπου ἐκεῖ δὲν φθάνει τόση ποσότης του διὰ ἔξοδα καὶ ἰδοὺ σᾶς περικλείομεν γραφὴν ἀπὸ τὸν ἐδῶ κόνσολον Φρόντζας πρὸς τὸν αὐτοῦ Ἰνβιάτου καὶ στὴν σενδέντζαν ὅπου ἔκαμαν τὸ πράγμα μας πρέντα ὅπου λέγουν τὸ πράγμα νεοτράλε καὶ εἶναι λίμπρον. Ἐπειτα δὲν τὸ εἶδαν καὶ εἶναι γνωστὸν ὅπου ἐμεῖς εἴμαστε Νεοτράλοι καὶ ἔχομεν τὰ σπίτια μας εἰς Ἰωάννινα καὶ πληρώνομεν ὅλα τὰ δασίματα τοῦ αὐτοῦ βασιλέως μας καὶ διαβάσετε τὸ καπίτολον ἐκεῖ ὅπου εἶναι σηματομενόν ὅπου λέγουν λίμπρο τὸ πράγμα μας νεοτράλε. Ὅμως τὸ ἐμοίρασαν μεταξὺ τους καὶ παρακαλοῦμεν θερμῶς νὰ κάμῃ ἔλεος καὶ δικαιοσύνην εἰς ἡμᾶς ὁ αὐτοῦ ἐξοχότατος Ἰνβιάτος νὰ μὴν χάσωμεν τὸ ἐδι-

Οἱ ὑπογραφεῖς τῶν ἐμπόρων Κων/νου Καρύδη καὶ Εὐστράτιου Ἀμοῖρου. Μαρτυροῦν γιὰ τὸ «ἶσον καὶ ἀπαράλλακτον» τῆς μεταγλώττισης τῶν ἐλληνικῶν ἐγγράφων (ἐγγραφο 6) στὰ γαλλικά. Ἐμπροσθεν τῶν ὑπογραφῶν σημεῖα τῆς μασονικῆς ιδιότητάς τους. (Πρβλ. τὸ ἴδιο φαινόμενο Ἑλ. Γιαννακοπούλου, *Γαλλοελληνικὴ ἐκμετάλλευση* δασῶν, ὅ.π., σ. 350.)

κόν μας ὅπου κοστίζει ἡ ἀνωθεν ζάχαρή μας πέντζαις 1252: 7¹/₂ πλάτ(ι)α βέκια καὶ ἡ φατούρα ὑπογραμμένη ἀπὸ τὸν Δημήτριον Μπιτώνη ἀπὸ 1794 καὶ τὰ ἔξοδα ὅπου ἐκάμαμεν ἐδῶ εἶναι περίπου ἀπὸ πέντζαις 80 καὶ ἂν χρησιμεύσει καὶ αὐτοῦ νὰ σᾶς τὰ στέλλομεν βεβαιωμένα καὶ μὲ τὴν

S. R. M.

SIGNORE

Ichele Pannò della Città di Paragmitia nell' Asania superiore, posto a vostri Reali piedi, umilmente espone: Che nella sopravvenienza delli Turchi doppo la morte del Principi Scanderbeg, cade la sua famiglia in quelle vicende, che generalmente apportò alla soggiogata Nazione il conquistore; e specialmente alle famiglie le più distinte, quali formato avevano il principal nervo dell Guerra del Principi

ASN, Affari Esteri, 2675, φάκ. 35.

Τμήμα τῆς πρώτης σελίδας τοῦ ἐγγράφου 1.

φατούραν σᾶς τὰ στέλλομεν μὲ δεύτερον. Ὁ Ἰνβιάτος ἀπὸ Γένοβαν δὲν μᾶς ἔδωσεν καμία γραφὴν πρὸς τὸν αὐτοῦ Ἰνβιάτον τῆς Πεπούμπλικας Φραντζας ἐπαρουσιάσαμεν ὅτι μαρτυρικὰ μᾶς ἐξητοῦσαν χαράτσια καὶ ἄλλα καὶ σᾶς ἐστείλαμεν αὐτοῦ καὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ μᾶς δώσουν τὸ δίκαιόν μας.

Εἰς τοὺς ὁρισμούς σας πρόθυμοι

Ἰωάννης Θ. Ζούκης καὶ Χριστόδουλος Θ. Ζούκης

Traduction du grec vulgaire de 4 quatre lettres dattées 6 et 20 mars et 17 et 6 juillet s(tyle) n(uovo) que les sieurs Jean Theodoro Zuki et Christodulo Zukki negociants grecs sujets du Grand Seigneur etablis à la place de Livorne ont (envoyées) à Christodulo Vlacuzzi Barataire de la Republique Française pour leur affaire de la prise de 13 caisses sucre que les français ont fait de leur attinence et compte comme suit. (Ἀκολουθεῖ ἡ μετάφραση.)

ΕΛΕΝΗ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ